

LOKALISERA!

- ALTERNATIVA FRAMTIDER SPRUNGNA UR LOKALA FÖRUTSÄTTNINGAR

EXAMENSARBETE I ARKITEKTUR
JENNY LINDBERG
LUNDS UNIVERSITET
2020

LOKALISERA!

AAHM10: Examensprojekt i Arkitektur
Jenny Lindberg
Arkitektskolan LTH, september 2020

Handledare: Ida Sandström, Lunds Universitet
Andra handledare: Alva Zalar, Lunds Universitet
Examinator: Jesper Magnusson, Lunds Universitet

Ni ska ha stort tack:

Amanda Granberg Högdahl och Ulf Starefeldt samt andra representanter från Arvidsjaurs kommun.
Anja Lindgren, Bo Lundmark, Carl Henry Lundström och Oskar Edström,
Viktoria Wigenstam, Glommersträsk.
Linda Rehmal och Goncalo Marques, Moskosel Creative Lab, Moskosel.
Nils Phillips, Röstånga.
Sara Ericsson, Malmö.
Angelica Åkerman, Malmö.
Petra Henriksson, Sollefteå.
Ulla Herlitz och Hans Arén.
Maria Block, Stockholm.
Mantas Dovidavicius och Felicia Kyrk, Masonite Beams, Rundvik.
Oscar och Sven samt övrig familj och vänner för barnpassning, stöd och pepp!

“

Att tala om mänskliga behov, är att tala om behoven hos en varelse vars egenart har formats inte i städer, utan på savanner, i strandkanter, i skogar utan slut. Inte av mötet med tusen främmande ansikten om dagen, utan med ett fåtal välkända - ansiktena hos människor vars liv varit tätt sammanvävda med det egna. Inte av en praktik som syftat till att lägga under sig världen, utan till att existera i den med värdighet.

- Helena Granström "Det som en gång var" (2016)

först och främst...

...det här med rötter. Detta projekt hade mest troligt inte blivit av om jag hade vuxit upp i en stad. Om så vore fallet hade detta examensarbete troligtvis handlat om stadsutveckling och förtätning. Men nu är jag född och uppvuxen i Arvidsjaur, en liten ort i Norrbottens inland och det föll sig ganska naturligt att utforska vad som händer på den plats jag fortfarande kallar hemma och har mina rötter.

Därför har detta varit en efterlängtdad tid under min utbildning att få utforska ett ämne som sällan berörs på svenska arkitekt högskolor. Vad som händer i periferin, bortom städernas tillväxtområden, där varken politiker eller marknaden ser någon potential men där folk trots allt lever och verkar för sitt samhälle eller by.

Det har varit en lustfylld resa som inneburit många samtal med människor, både fysiska och över länk om samhällets utmaningar, landsbygdens potential och tiden efter (corona)krisen.

Jag tror att vi alla är överens om att alternativa framtider behöver formuleras både i städerna och på landsbygderna för att kunna möta de utmaningar vi människor står inför. Vi är lika mycket problemet som lösningen.

LOKALISERA!

Först och främst	6
Innehållsförteckning	8
Sammanfattning	12

PROCESSEN

Metod och struktur	16
Logg över process	18

BAKGRUND: BEHOVET AV ALTERNATIV

Intro	22
Varför utforska hållbara framtider i en glesbygdskontext?	24
Samtal med Sara Ericsson om arkitektens roll	26
Tidslinjen: Vad kan historien lära oss?	32

TEORIN: PLATSEN, PRODUKTIONEN OCH MÄNNISKAN

Växande klyftor	48
Tillväxtens dilemma	50
Dagens byggande	52
Samtal med Nils Philips om lokal utveckling	54

KONTEXT: VART JAG KOMMER IFRÅN

Historia och geografi	64
Läge och kommunikation	65
Lokala utmaningar	66
Globala mål - på en lokal nivå	68

LOKAL FÖRÄDLING I GLOMMERSTRÄSK

Nuläge	72
Träklustret	74
Lokala material	76
Lokal utveckling	78
Cirkulära processer	82
Lokalt producerad arkitektur	84
Lokal samverkansprocess	86
Skisser	88

LOKAL TRANSFORMERING I MOSKOSEL

Nuläge	92
Omställning	94
Skolbyggnaden	98
Axonometri över tid	102
Materiell transformation	104
Potentiellt program - entréplan	106
Potentiellt program - källarplan	108
Möten och musik fd. aula	110
Mat och prat fd. hemkunskap	112
Konst och rörelse fd. gymnastik	114

AVSLUTNING: DET ÄR NU DET BÖRJAR!

Mumbai, Manila och Moskosel	118
Jakten på det lokala	119
Arkitektens roll	122
En hållbar arkitektur	126
En lokal början	128

***Nog finns det
mål och mening
i vår färd -***

***men det är vägen,
som är mödan värd***

Sammanfattning

Vi lever idag i en värld vars system och strukturer tillåter oss människor att konsumera och producera långt över våra tillgångar. Om inga åtgärder görs riskerar vi oåterkalleliga förändringar i klimat och miljö som kommer att påverka förutsättningarna för kommande generationer. Klimatkrisen är global men vi måste agera lokalt. Nu.

Hur vi utformar byggnader och samhällen har stor inverkan på miljön. Byggindustrin står idag för nästan 40 procent av energirelaterade koldioxidutsläpp (Architect's declare, 2020). Varje nytt hus, väg eller bro genererar utsläpp genom uttag av råvara, vidare förädling, transporter och underhåll. Ska vi överhuvudtaget sträva efter att bygga nytt? Existerar ens ett "hållbart byggande"?

Hållbarhet är ett stort och omfattande begrepp som inkluderar flera olika aspekter, sociala, ekologiska och ekonomiska för att nämna några. Detta komplexa begrepp som genomsyrar politiken, konsumtionen, produktionen och vardagen måste ständigt utmanas, nyanseras och diskuteras då den värld vi lever i utvecklas och förändras från dag till dag. Trots detta behov har diskursen stagnerat då endast ett fåtal platser och människor inkluderas i vad som klassas som hållbart.

I detta examensarbete har jag utforskat detta breda ämne genom att studera det *lokala*, vad är det lokala och hur kan det bidra till en hållbar utveckling?

Hållbarhet och vad vi förknippar med begreppet måste vidgas för att inkludera fler platser, människor och lösningar allt för att klara av de utmaningar som mänskligheten står inför. Jag har med mitt arbete ifrågasatt rådande normer och strukturer rörande nuvarande samhällsutveckling och resultatet kan ses som ett inlägg i debatten som vad som kan kallas för hållbart.

Bakgrunden till detta projekt tar sitt avstamp i relationen till min födelseort Arvidsjaur, en liten ort i Norrbottens inland. Under min uppväxt upplevde jag att "allt" fanns men på tjugo år har mycket hänt. Avfolkning och minskade skatteunderlag har börjat uttryckas i en degradering av livsmiljön. Resurserna räcker inte till. Detta märks inte

minst i byarna runt om i kommunen. Är det hållbart att låta fungerande bostäder, gemensamhetslokaler och produktionslokaler förfalla på en plats för att samtidigt byggas upp på nytt någon annanstans?

Trots den oroande statistiken angående kommunens framtid finns ett lokalt engagemang och en framtidstro men kommun och civilsamhälle får kämpa allt hårdare för att hålla viktiga samhällsfunktioner igång och i slutändan platserna vid liv. Utgångspunkten för detta arbete har varit just detta engagemang och människors sociala mobilisering rörande sin närmiljö.

I mitt arbete har jag utforskat alternativa framtider och scenarios sprungna ur lokala förutsättningar i ett försök att vidga perspektiven och handlingsutrymmet för planering och arkitektur. Framtidsbilderna karaktäriseras av cirkulära flöden, förädling av lokala resurser och samverkan mellan olika aktörer. Utgångspunkten för de olika framtidsbilderna är byarna Glommersträsk och Moskosel i Arvidsjaur kommun.

Mina frågeställningar under detta projekt har varit:

Vad är det *lokala* och hur kan det bidra till en hållbar utveckling?

Vad är hållbar arkitektur?

Hur ser arkitektens roll ut i en tid av omställning?

Syftet med detta arbete har varit att bidra till diskussionen rörande hållbarhet i relation till arkitektur och planering. Ambitionen har varit att, genom olika perspektiv och infallsvinklar, belysa arkitektens roll i en kontext av ökad lokal förankring samt identifiera olika aktörer och deras möjligheter till samverkan för en hållbar utveckling. Arbetet syftar också att bredda synen på arkitektens roll i omställningen till ett hållbart samhälle.

Målet är att nå ut med mina framtidsbilder och scenarios i hopp om att inspirera och skapa en lokal diskussion om framtidens möjligheter rörande arkitektur, produktion, boende och människors livsstil. För att resultatet av detta projekt inte bara ska ha betydelse ur ett akademiskt perspektiv är ambitionen därför att detta projekt ska mynna ut i en utställning med tillhörande samtal i Arvidsjaur och i de berörda byarna.

Framtiden kommer innebära stora och omvälvande förändringar. En fysisk miljö som svarar ur lokala förutsättningar och gestaltade utifrån mänskliga behov och som produceras inom ramen för planetens gränser har goda förutsättningar att facilitera en hållbar utveckling.

Framtidens arkitektur är inte statisk och solitär, den är aktiv och tillåts förändras, brukas och delas beroende av sitt sammanhang. Likaså kommer arkitektens roll att utmanas och förnyas då vi behöver anpassa och förnya vår profession inte minst på grund av behovet av att bruka det som redan existerar. Det här projektet visar att det inte är det slutgiltiga resultatet som spelar roll utan processerna som omgärdar, **hur** arkitekturen produceras, av **vad**, av **vem** och för **vilka**.

PROCESSEN

METOD OCH STRUKTUR

Metod

Målet har varit att utifrån mina egna erfarenheter, empiriska studier samt teori forma en rad olika framtidsscenarios kopplade till platsens förutsättningar. Användandet av framtidsscenarios frikopplar projektet från nuvarande ekonomiska logiker vilket tillåtit ett friare tankesätt. Min metod har varit praktiskt och organiskt utforskande vilket speglar processen och arbetet i stort.

Jag har aktivt sökt upp människor och ställt frågor. Detta har varit arkitekter, sociala entreprenörer, kommunanställda, privatpersoner med flera som alla delar tanken om att fler människor och platser måste inkluderas i dagens samhällsbyggande. Studiebesök har gjorts i byar och samhällen runt om i Sverige där lokala gräsrotsengagemang har drivit fram en positiv och innovativ utveckling. Fallstudieplatserna har medvetet valts ut på grund av deras geografiska läge i form av landsbygd eller glesbygd. Detta i syfte att kunna applicera liknande strategier i vald fallstudiekommun.

Olika förutsättningar i glesbygd och städer - val av fallstudiekommun

Strategier som rör samhällsutveckling och arkitektur bör se olika ut beroende på var i landet man befinner sig. Lokala förutsättningar rörande demografi, geografi och ekonomisk utveckling är några avgörande parametrar för hur man planerar för en framtida utveckling. Genom att välja Norrbottens län och mer specifikt Arvidsjaurs kommun avgränsar jag arbetet och förhindrar generella antaganden som medvetet eller omedvetet brukar prägla gestaltungsprocesser. Istället vill jag möjliggöra en lokal utveckling genom identifiering av lokala hållbara processer och nätverk.

Teori

För att kunna formulera olika framtidsbilder och scenarios frikopplade från nuvarande ekonomiska logiker har jag läst in mig på teorier som berör ett tillväxtkritiskt tänkande. Här har forskningsprogrammet "Bortom BNP-tillväxt: Scenarier för hållbart samhällsbyggande" (Hagbert, Finnveden et. al, 2018) varit en stor inspiration då forskargruppen analyserat och nyanserat olika typer av hållbara framtidsscenarier vilket hjälpt mig att vidga mina perspektiv.

Samspelet mellan städer och landsbygder är en komplex fråga där de växande städerna länge fått ta en stor plats i diskussioner rörande vår samhällsutveckling. Denna problematik som rör urbana och regionala omvandlingar har initiativet Rurban Planning Talks tagit upp i sina årliga event sedan 2017. Initiativet har organiserats av bland andra högskoleplattformen Dacapo i Mariestad och institutionen för arkitektur vid Chalmers tekniska högskola. Arrangörerna vill inleda en dialog mellan akademi och planeringspraktik. Den mångfald av olika infallsvinklar och ingångar till frågan har inspirerat och fått mig att våga tro ytterligare på mitt projekt.

För att förstå de lokala förutsättningarna i Arvidsjaurs kommun har det varit relevant att läsa dokument relaterade till länets och kommunens framtida utveckling. Intervjuer med politiker och tjänstemän och initiativtagare från civilsamhället har också gjorts för att öka förståelsen.

Arkitektens roll

Att möta framtidens utmaningar är ett komplext åtagande som kräver att flera discipliner samarbetar. En arkitekt kan inte ensam lösa något men hen kan verka som

en aktör i ett större nätverk. Det blir därför relevant att placera professionen i ett samband bestående av olika aktörer för att kunna definiera olika roller. För att förstå detta komplexa åtagande har jag valt att intervjua arkitekter som aktivt arbetar för en omställning inom branschen för att på så sätt skapa förståelse och inblick.

SYFTE OCH MÅL

Syftet med detta arbete har varit att bidra till diskussionen rörande hållbarhet i relation till det lokala och hur det i sin tur kan påverka arkitekturen och planeringspraktiken. Ambitionen har varit att, genom olika perspektiv och infallsvinklar, belysa arkitektens roll i en kontext av ökad lokal förankring samt identifiera olika aktörer och deras möjligheter till samverkan för en hållbar utveckling. Arbetet syftar också att bredda synen på arkitektens roll i omställningen till ett hållbart samhälle.

Målet med mina framtidsbilder och scenarios är att de kan fungera som verktyg i diskussionen rörande hållbarhet och samhällsutveckling och som strategiska hjälpmedel i planeringen för ett hållbart samhälle.

För att resultatet av detta projekt inte bara ska ha betydelse ur ett akademiskt perspektiv har jag valt att jobba med en fallstudiekommun. Ambitionen är därför att återkoppla mitt arbete till kommunen och dess invånare genom en utställning och samtal.

(En utställning har inte kunnat genomföras ännu på grund av den rådande pandemin men i väntan på den fysiska utställningen så har jag via sociala medier under namnet "Lokalisera" och hashtaggen #lokalisera försökt nå ut med mitt arbete och budskap samt inhämtat feedback från personer som jag varit i kontakt med under processen.)

LOGG ÖVER PROCESS: SAMTAL OCH STUDIEBESÖK

FEBRUARI / MARS

PREMIUM Publicerad 08/03 2019 15:00
En Rekoby är på gång i Röstånga. Sara Ericsson från Fijab visar en modell av radhusen. Här ses här med Anna Anglund, Pia Månsson, Ann Samer och Thomas Amundin. Foto: Jonas Karlsson

APRIL / MAJ / JUNI

17 FEBRUARI
Studiebesök
i Röstånga.
Samtal med Nils
Phillips.

25 FEBRUARI
Möte med
representanter
för Arvidsjaurs kommun.

Möte med Linda och
Goncalo från Moskosel
Creative Lab.

26 FEBRUARI
Studiebesök i
Glommersträsk.
Samtal med Anja Lindgren
från Glommersbär.

3 MARS
Bildningsbaren#19:
"Hela landet ska leva eller?"
ARR. Malmö Universitet
Medverkande:
Helena Bohman
Peter Gladoic Håkansson
samt Po Tidholm.

11 MARS
Studiebesök på RIAN
Designmuseum i Falkenberg
och utställningen
"En annan landsbygd"
av bland andra Angelica
Åkerman.
Samt föredraget "Den
första samhällsnivån"
av Ulla Herlitz och Hans Arén.
Inspirerande!

12 MARS
Samtal med Sara Ericsson,
arkitekt och hållbarhetsansvarig
på FOJAB, Malmö.

JULI / AUGUSTI

22 APRIL
Samtal med Angelica
Åkerman, arkitekt och
författare till boken "En
annan landsbygd"

13 MAJ
Samtal med Petra
Henriksson, arkitekt.
Driver projektet
"Bredbandsbillerbyar"
som syftar på att
locka människor från
storstadsregionerna som
vill leva på landsbygden.
Idén om ett nätverk
diskuteras.

10 JUNI
Medverkar i webinariet
"Alternativ finansiering
för byggemskaper på
Landsbygden".
ARR. DiverCity

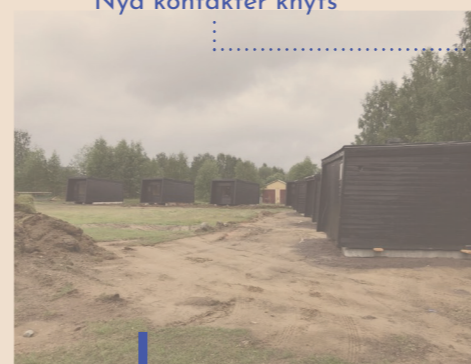
Nya kontakter knyts

Nätverket RURARK börjar
ta form - arkitekter som
vill verka i en rural kontext,
främja lokal utveckling av
mindre orter m.m

12 JUNI
Samtal med Maria Block
om hållbara material och
lokal produktion.

25 JUNI
Samtal med Maja Hallén,
arkitekt och involverad i
den lokala utvecklingen på
Holmön utanför Umeå.

30 JUNI
Möte med nätverket
RURARK

16 JULI
På plats i Moskosel.
Rådgör Linda och Goncalo
och diskuterar utvecklingen
av Moskosel Creative Lab.

28 JULI
Återbesök i Moskosel.
Diskuterar vidare om
platsens utveckling och
kommande planer.

30 JULI
På plats i Glommersträsk.
Samtal med Carl Henry
om lokal träförädling.
Får materialprover av
bland annat aspspan, lärk
och gran.

Samtal med Oskar
Edström som är
involverad i det lokala
utvecklingsbolaget.

BAKGRUNDEN:

BEHOVET AV ALTERNATIV

Intro

Västra Hamnen, Malmö.

Nedmonteringen av svenska landsbygder, för att inte tala om glesbygder, har gått fort till följd av den ökande urbaniseringen och självklart har det fått konsekvenser. Självförsörjningsgraden är rekordlåg, den geografiska ojämlikheten skapar polarisering och platser riskerar att försvinna när det inte längre finns förutsättningar för människor att verka och bo. Samtidigt ökar trycket ytterligare i de "attraktiva" storstadsområdena, byggtakten skruvas upp och ny mark exploateras för att bygga bostäder och service. Men den rationaliserade byggprocessen tenderar att tjäna de stora byggbolagen och kommunens tillväxtmål snarare än goda livsmiljöer för människor och djur.

Vi lever idag i en föränderlig och komplex verklighet. Den är global, lokal och virtuell. De problem världen upplever är tätt sammankopplade med varandra och en omställning till mer hållbara samhällen kräver insatser på flera olika områden i olika skalor. FN har sedan slutet på 1980-talet kommit med mål och agendor som ska hjälpa styrande politiker och medborgare att verka för en hållbar utveckling. 1987 kom Brundtlandkommissionen ut med sin rapport "Vår gemensamma framtid" som befäste att hållbar utveckling är "en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov". Sedan dess har hållbarhetsbegreppet utvecklats och det senaste tillskottet kom 2015. Agenda 2030 vars 17 mål avser att avskaffa extrem fattigdom, främja jämlika samhällen och lösa klimatkrisen används idag av politiker, företag och organisationer världen över (Lunds Universitet, 2020).

I Sverige har Agenda 2030 översatts till en nationell handlingsplan som sedan har inspirerat regionala utvecklingsstrategier som i sin tur fungerar som underlag till kommunala översiktsplaner. Från globala visioner till lokala engagemang. Så långt allt väl. Problemet är att det i dagens samhälle finns många regler, lagar och normer som hindrar lokala och hållbara initiativ. Dessa rådande system och strukturer skapar inlåsningseffekter som i sin tur förhindrar en långsiktig hållbar utveckling.

Förmågan att möta utmaningar i samhället kräver mångfald. Människor och platser bär på olika förutsättningar att klara av förändringar vilket måste speglas i hur vi utformar våra miljöer. Vår framtida utveckling är beroende av en god utformad fysisk miljö. Den påverkar vilka vi möter, hur vi rör oss och vilka resurser som kan kombineras. Effekterna av att ett fåtal intressen i ett fåtal platser dominerar våra framtidsvisioner är att planeringen likriktas mot färre möjliga lösningar (Björling et. al, 2018). Dessa snäva tankesätt utsluter en mångfald av resurser och lösningar och resulterar i fysiska miljöer som varken är förankrade i lokala, sociala eller framtida behov.

Jag vill med mitt arbete utforska alternativa framtider och scenarior sprungna ur lokala förutsättningar i ett försök att vidga perspektiven och handlingsutrymmet för planering och arkitektur. Vi behöver inkludera fler människor i utvecklingen av våra samhällen och det görs inte genom vidare centraliseringar och storskaliga sammanslagningar. För i den lilla skalan finns kunskap, historia och handlingskraft. Målet med detta arbete är att **LOKALISERA** dem krafterna, identifiera processer och visa på potentiella vägar framåt för en hållbar utveckling.

Varför utforska hållbara framtider i en glesbygdskontext?

Skala

En omställning i samhällsbyggandet kräver samverkan mellan olika aktörer och en större mångfald bland beställare och byggare, både privata och offentliga. Dagens byggande präglas av stora vinstdrivande beställare och oklara politiska visioner. Byggemaskaper och bogrupper samt fler värdedrivna byggaktörer bör vara med och utveckla alternativ. En förutsättning är att stat och kommun underlättar med lagar och incitament för att främja dessa initiativ.

Mindre kommuner och samhällen har i sin skala och storlek goda förutsättningar för samverkan mellan olika aktörer. Genom samarbete med lokala utvecklingsgrupper, näringsliv och privatpersoner kan en mer förankrad utveckling ske som vidare kan bygga på långsiktiga sociala och miljömässiga mål. Mindre kommuner som vågar visa mod och engagemang genom att agera testbäddar för alternativa framtider kan inspirera andra och samtidigt locka nya invånare som attraheras av det hållbara agerandet.

Engagemang

Historiskt sett har civilsamhället och lokalsamhällen drivit på förändringar som verkat för socialt och rättvist byggande. I början på 1900-talet var det de kooperativa rörelserna som manade fram införandet av allmännyttiga bostadsbolag (Allmännyttan, 2019). I Sveriges landsbygder och glesbygder finns idag en rad utvecklingsgrupper och föreningar vars engagemang måste inkluderas i samhällsbygget då gemenskapen i sig bygger en social resiliens. Detta kan vara initiativ som verkar för ett småskaligt och lokalt byggande, byggemaskaper som genom ideella sammanslutningar gör vanliga människor till byggaktörer.

Brist blir tillgång

Avsaknaden av starka marknadskrafter ute i glesbygder och landsbygder kan öppna upp för möjligheter att testa något nyskapande. Lägre marknader och tillgång på befintlig bebyggelse kan i kombination med en ambitiös och proaktiv kommun generera attraktionskraft som främjar en lokal och hållbar utveckling. Detta kan vara initiativ som bland annat berör transformering av gamla hus och verkstäder eller ideella krafter som bildar byggemaskaper och bygger tillsammans. Detta kan i sin tur öppna upp för en bredare tolkning av arkitektoniska processer och byggande som förvaltare av socialt kapital.

Vi går vidare med mitt samtal med Sara Ericsson, arkitekt och hållbarhetsansvarig på Fojab i Malmö.

Samtalet med Sara kom att handla om varför vissa platser bebyggs medan andra lämnas åt sitt öde. Landsbygdens utmaningar och potential men framförallt arkitektens roll i dagens samhälle. Vem har makten egentligen? Har arkitekten blivit en ofrivillig marionett i händerna på vinstdrivna beställare? Och var är det sociala hållbarheten som alla pratar om?

SAMTAL MED:

SARA ERICSSON

En Rekoby är på gång i Röstånga. Sara Ericsson från Fojab visar en modell av radhusen. Hon ses här med Anna Asplund, Pia Månsson, Ann Sarner och Thomas Arnström. Foto: Jonas Karlsson

PREMIUM Publicerad 18/3 2019 15:00

Presenterade planerna på en Rekoby i Röstånga

Bild från Fojabs hemsida.

Sara Ericsson är arkitekt och hållbarhetsansvarig på FOJAB i Malmö. Hon är även involverad i utvecklingen av R:ekobyen i Röstånga.

TOLFTE MARS, CORONA - ORDET PÅ ALLAS LÄPPAR. JAG KOMMER IN PÅ KONTORET DÄR SARA JOBBAR. FORTFARANDE SITTER MÅNGA AV HENNES MEDARBETARE PÅ PLATS BAKOM DUBBLA SKÄRMAR. INREDNINGEN ÄR SOBER, LJUDET DÄMPAT OCH HÄR OCH VAR SKYMTAR RITNINGAR OCH MODELLER.

VI SÄTTER OSS I ETT MÖTESRUM VARS PANORAMAFÖNSTER VETTER MOT FÖRE DETTA KOCKUMS INDUSTRIOMRÅDE SOM NU OMVANDLATS TILL MALMÖS HOT SPOT MED BOSTÄDER, SKOLOR OCH KONTOR. JAG INLEDER SAMTALET MED EN KORT PRESENTATION AV MITT ARBETE OCH VARFÖR JAG VALT ATT JOBBA MED DET LOKALA, SARA FYLLER I...

Sara:

- Problemet är ju att arkitekten kostar pengar. Så jag skulle säga att pengarna är det stora problemet. Inte organisering, eller nya idéer, processledning och allt det där. Utan det är ju att skramla fram kapital. För alla. Hur ska små aktörer få finansiering för sina idéer?

Detta har ju jag jobbat med i tio år och vi (arkitekter) hamnar alltid i ett glapp. Man kan få 50 miljoner från Allmänna arvsfonden för en idrottshall men i slutändan måste man ha ett färdigt bygglov och då måste man ha systemhandlingar och alla konsulter och var får man tag på dem? Det är mycket pengar som ska in i tidiga skeden och det är därför allt fokuseras kring städerna för att det är i städerna folk med pengar vill bygga. Det är i staden som fastighetsvärdet är så pass högt så man får avkastning

Jenny:

- Det är mycket där problematiken ligger tänker jag. När marknaden får diktera villkoren så hindras utvecklingen på platser (orter långt från tillväxtstäder) som inte uppfyller de stora företagens syn på vinst och avkastning samt bankens krav på likviditet.

Sara:

- Ja, precis. Nu är den nya kommunutredningen ute där de pekar ut mindre kommuner som ska få stöd och det är ju många kommuner i norra Sverige. Men jag tänker, om man ser till Skåne, så kan det ju skilja sig inom olika kommundelar. Bara inne i Malmö finns ju A och B-lägen, där fastighetsvärdet är olika vilket styr vad som byggs. Det här är ju en problematik var man än vänder sig.

Jenny:

- Har du några teorier på hur man kan komma runt denna problematik? Vad finns det för lösningar?

Sara:

- Jag tror kommunledningarna måste börja se vilken makt man har. Införa olika avskrivningsregler, för landsbygder och städer men också olika lägen inne i staden för att stimulera. Återskapa allmännyttan, nu ska ju allmännyttan agera marknadsmässigt så det konceptet är ju helt urvattnat. Där tror jag man skulle behöva göra någon reform tillbaka. Införa allmännyttan och låta mindre kommuner ha det som verktyg, att som kommun kunna verka mer proaktivt. Få mer handlingskraft i dem frågorna. Det har ju förts en väldigt liberal politik i Sverige, där marknadskrafterna ska lösa saker åt oss. Detta har inte funkat.

Jenny:

- Jag landar ofta i att övergången till ett hållbart samhälle kräver en lokal gemenskap. I städer saknar vi ofta den gemenskapen, du är inte en medborgare i första hand utan en konsument. Du ska köpa dig service..

Sara:

- Där tror jag det finns potential med att jobba med landsbygdsutveckling!

Jenny:

- Ja precis, jag ser ju möjligheten att få makt och inflytande över det rumsliga på ett annat sätt på landsbygden. Eftersom marknadsvärdet är så lågt så är tillgången och möjligheten större. I alla fall ur en ekonomisk synvinkel.

Sara:

- För om det är så pass billigt som du säger så finns det ju större möjligheter att jobba med lokal utveckling där. Här nere (Skåne) är det ju inte lätt att få tag i tomma lokaler, och riska tid och pengar. Det är tuffare.

Jenny:

- Ja, men det är den möjligheten jag har identifierat. Samtidigt växer turismen men man måste vara noga när den näringen växer. Den får inte bara exploatera utan det måste ge något tillbaka. För återigen blir det lätt "vi och dom". Turisterna kommer och har det gött men det finns ingen skola för barnen.

Sara:

- Återigen. Ingen vill betala dyra konsultarvoden, i alla fall inne i staden. Små aktörer har inte råd. Lägga egen tid, ideell tid. Jobba för kommunen, vem kan det?

Jenny:

- För det är just det jag är intresserad av, de här nya arkitektrollerna och det är bland annat det jag utforskar i mitt arbete. Kanske finns det hybrider som är värda att testa.

Sara:

- Arkitektrollen är ju lite urvattnad om vi ska hårdra det hela. Vi har ju en ganska svag ställning i Sverige om man jämför med andra länder. Det har ju dykt upp en massa utmaningar för företagen relaterade till den teknologiska utvecklingen. Nu ska vi hantera BIM till exempel, då styrs vi mot det istället för rumsligheter, material, färg och form.

Vi brottas mycket med begreppen "social hållbarhet" hur ska vi få in det i våra projekt. Visst det går ju i tidiga skeden i många projekt, för då är staden med och det är om det stora strukturerna det handlar om. Mycket centreras

kring ekonomiska modeller, hyressättning. Det landar ju i systemfrågor, finansiella strukturer etcetera men alla dessa system och strukturer påverkar ju vårt arbete.

Jenny:

- Ja men det har alltid varit intressant och relevant för mig att ifrågasätta för vem vi bygger och hur. I och med en ökad urbanisering och marknadisering så byggs det först och främst i attraktiva lägen för en köpstark skara. Resten lämnas utanför.

Många arkitekter går och tänker liknande tankar och pyser ut sitt missnöje men det väcks ingen opinion eller diskuteras brett inom kåren.

Sara:

- Om man tittar på uppbyggnaden av branschen så är ju vi konsulter, en av många konsulter i ett byggprojekt. Vi är ju i mångt och mycket, i händerna på våra beställare. Det är ju dem som styr. Även om vi som arkitekter vill jobba med social hållbarhet och ekologi så är vi så styrda av branschen och olika regelverk som hindrar utvecklingen. Det vi jobbar med egentligen är ju att kränga bygglov till kommunen och bevaka tillgänglighetsfrågorna och sätta lite färg på väggarna. Vi gör ju inte så mycket mer. Vi samordnar hanteringen av olika färdiga produkter. Det är så vi jobbar idag inom byggbranschen.

Jenny:

- Ja, och det är där jag ser så stort glapp idag, mellan skolan och det faktiska yrket. Man kommer ut, hyfsat blåögd, med visionära idéer om vad det innebär att jobba som arkitekt. Det blir en sän klasch. Sen har man inte verktygen heller att skapa en förändring eller diskussion. Så accepterar man det och sätter sig framför datorn och vantrivs lite.

Sara:

- Ja, jag är rätt trött på byggbranschen ska jag erkänna. ■

“

Det vi jobbar med egentligen är ju att kränga bygglov till kommunen och bevaka tillgänglighetsfrågorna och sätta lite färg på väggarna. Vi gör ju inte så mycket mer. Vi samordnar hanteringen av olika färdiga produkter. Det är så vi jobbar idag inom byggbranschen.

VAD KAN VI LÄRA AV HISTORIEN?

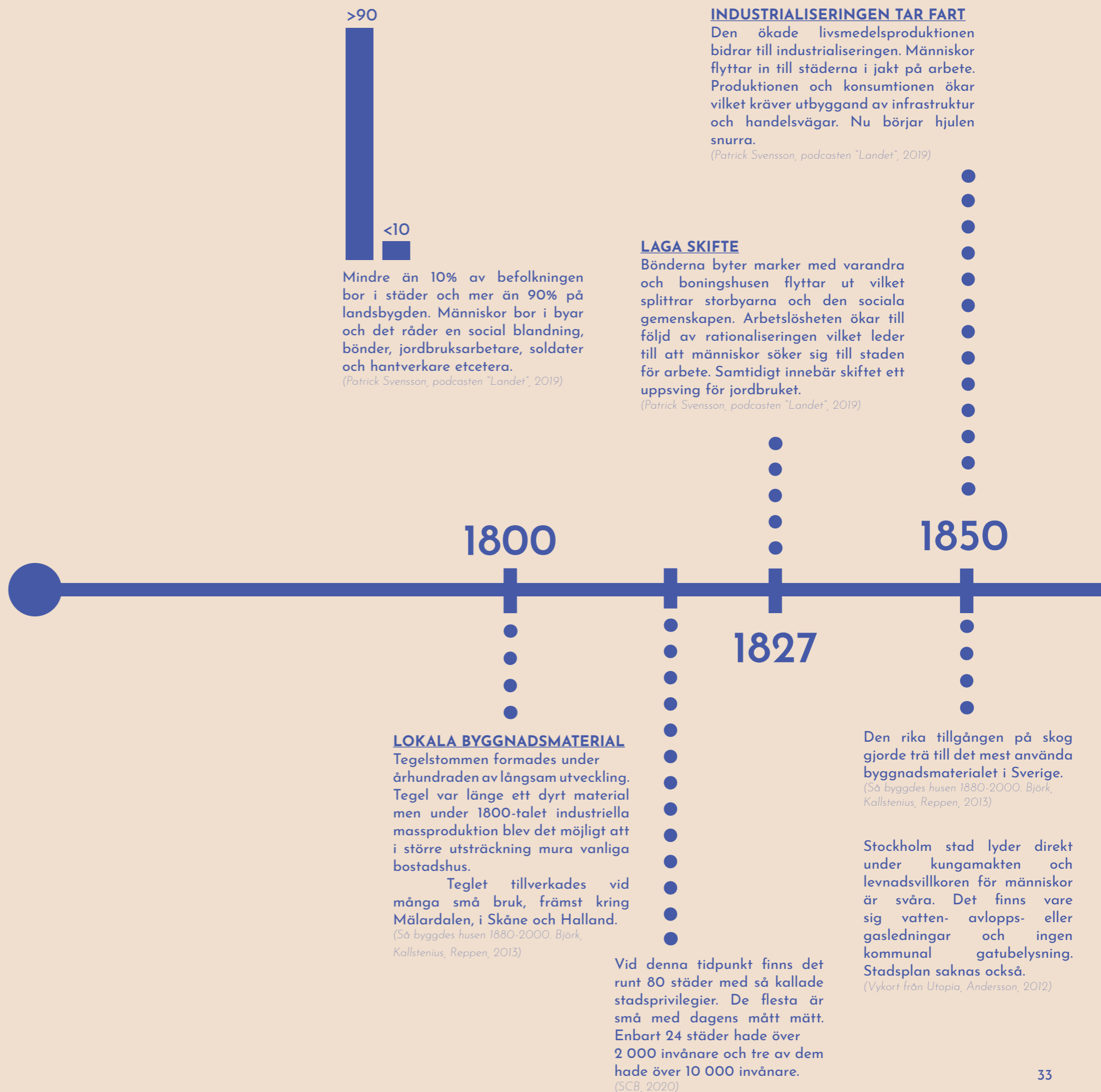
På ett sekel har Sverige gått från ett fattigt jordbruksland till ett modernt och urbant exportland. Denna snabba omvandling har genom storskaliga reformer, centraliseringar och omfattande ingrepp i landskapet inneburit sociala, kulturella och ekonomiska konsekvenser.

De politiska reformer som drevs igenom under 1900-talets första hälft var progressiva och inkluderade civilsamhället. Denna utveckling vilket gjorde Sverige till pionjärer i samhällsbyggande!

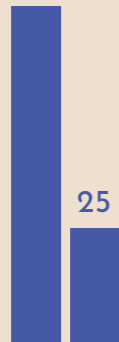
Mycket har hänt sedan dess. Globaliseringen, teknologins framsteg och en ökad individualisering har påverkat hur vi bygger våra samhällen och för vem. Städerna växer medan mindre orter och byar avfolkas i snabb takt. Men detta ensidiga fokus på centraliseringar och evig tillväxt har lämnat oss med ökade klyftor och ett alltmer bedrägligt klimat.

Hur blev det så här?

Denna tidslinje försöker koppla ihop politiska beslut, landsbygdsutveckling och arkitektur för att skapa förståelse kring Sveriges utveckling genom två sekel. Vad vi bygger idag och hur vi gör det måste ifrågasättas då det kommer påverka generationer efter oss.

75

Fortfarande bor majoriteten av Sveriges befolkning på landsbygden. Runt hälften av befolkningen är fortfarande knutna till jordbruket. Inom industrin dominerar landsbygdsindustrierna. För politikerna var arbetarnas situation på landsbygden minst lika viktig som den i staden.

POLITIKEN BÖRJAR TA FORM

Fackföreningar och nya politiska partier bildas - Sveriges socialdemokratiska arbetareparti och Liberala samlingspartiet grundas. Dock domineras riksdagen av den konservativa högern, medan den andra kammaren styrs av landsbygdens jordägare.

Mellan 1880 och 1900 stod de 15 snabbast växande städerna för mer än halva den svenska befolkningsökningen. Det ökade behovet av bostäder och infrastruktur leder till en växande efterfrågan på grovarbetare. Byggnadssektorn utgör därför en viktig länk mellan arbetsmarknaden på landsbygden och i städerna.

(Allmännyttan fd. SABO, 2019)

VI BYGGER PÅ LANDSBYGDEN!

Den första kraftfulla insatsen i bostadsfrågan riktade sig därför till landsbygdens arbetare. År 1904 beslutade riksdagen att inrätta egnahemslån med subventionerad ränta för dem som hade sin huvudsakliga inkomst från kroppsarbete på landsbygden. Kommunerna stöttade småhusbyggandet genom att tillhandahålla billig tomtmark.

MONETÄRT BYGGANDE

Efter näringsfrihetsförordningen 1864, som gör det tillåtet för alla att starta företag, blir det också fritt att bedriva byggverksamhet.

Den övervägande kategorin bostäder byggs på, som det kallas, "spekulation". Hyreshusbyggandet följer konjunkturen, inte behoven. Vinstmotivet var den starkaste drivkraften för byggandet. Bostadsförhållandena var svåra och eländiga.

(Allmännyttan fd. SABO, 2019)

KOOPERATIVA BOSTÄDER

Det kooperativa bostadsbyggandet tar fart som svar på bristerna i bostadsförsörjningen. SKB (Stockholms kooperativa bostadsförening) bildas 1916 och HSB (Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsförening) 1923. De vill förhindra spekulation och bygga med kvalitet för vanliga löntagare. Kooperationen, främst HSB, kom att växa fram som det främsta alternativet till det privata byggandet.

POLITISKA REFORMER

En rad socialpolitiska reformer genomförs, det förespråkas att staten ska ta ett större ansvar för den enskildes välfärd. Bostadspolitiken utvecklas. En ny tillsatt bostadskommission ser bland annat över möjligheter för en bostadsinspektion, billigare husbyggnadsmetoder, nya former för markupplåtelse, bostadskrediter, stöd till byggnadsföreningar och bostadsundersökningar.

50 50

Urbaniseringen tar fart. Nu bor det lika många på landsbygden som i tätorter.

1900

1905

1910

1915

1917

1922

Efter 1870 börjar utbyggnaden av sågverksindustrin och därmed ökar användningen av sågade trävaror vid husbyggen. Det skradda timret ersätts med sågade plank. Flerbostadshus i trä uppförs, kvarterens uppbyggnad varierar från friliggande hus till sammanbyggda kvarter. Slutna kvartersbebyggelse vanligtvis i tegel är vanligt i de större städernas kärna.

(Så byggdes husen 1880-2000. Björk, Kallstenius, Reppen, 2013)

NATIONALROMANTIKEN (1905-1915)

En internationell rörelse som ville återknyta byggandet till lokala och inhemska förebilder och material. Rörelsen fick stort genomslag i Sverige. Arkitekter som Gunnar Asplund och Ragnar Östberg var framträdande.

(Arkitektens handbok (Bodin, Hidemark mfl., 2019)

KRIGSÅREN

Krigsutbrottet påverkar bostadsbyggandet samt levnadsvillkoren för människor i städerna. Staten vill underlätta för kommunerna samt påverka och stödja dem i bostadsbyggandet. Statliga subventioner införs som skulle täcka delar av kostnaderna för nyproduktionen.

EKONOMISK KRIS

Bostadssubventionerna upphör och året därpå avskaffas hyresstegringslagen. Resultatet blir en dramatisk hyreshöjning. En arbetarfamilj hade på sin höjd råd med ett rum och kök.

MODERNISMEN (1915-)

En samlingsbeteckning för de flesta kulturrörelser kring tiden för första världskriget och framåt. Inom arkitekturen var modernismen fylld av motsatser: från det strängt rationalistiska till det konstnärligt sökande. Denna dubbelhet har följt modernismen in i vår tid.

Funktionalism även kallad "Funkis", den svenska benämningen på modernismen i arkitekturen.

(Arkitektens handbok, 2019)

PROGRESSIV BOSTADSPOLITIK

Den nyttillträdde socialdemokratiska regeringen tillsätter den *Bostadssociala utredningen*, var främsta uppgift var att med avsikt att bland annat kartlägga trångboddheten och föreslå åtgärder. I utredningen - som verkade fram till 1947 - ingick radikala ekonomer, arkitekter och byggmästare, och deras arbete lade grunden för den svenska bostadspolitiken under nästan ett halvt sekel.

(Rita Bostäder, Caldenby, Nylander 2019)

NY SAMHÄLLSSYN

Årtiondet inleds med en ekonomisk kris som sträcker sig globalt. Samtidigt finns en stark utvecklingsoptimism och politisk enighet att förändra fattigsverige till en modern demokrati. Bostadsbyggandet blev en strategi i att uppnå detta.

Mellan 1930 och 1939 byggs bostadsbristen i princip bort. Utrustningsstandarden förbättras under perioden men trångboddheten är fortfarande ett problem. Bäst utrustade var lägenheterna i Stockholm. På landsbygden var situationen inte lika bra, och sämst var standarden i Norrland.

Slutbetänkandet från den *Bostadssociala utredningen*. Nedan följer några av förslagen:

- Höjd bostadsstandard.
- Rimligt förhållande mellan bostadskostnad och inkomst. Riktmärket var att högst 20 procent av hushållsinkomsten skulle gå till hyra.
- Införande av familjebostadsbidrag och byggnadsbidrag.
- Offentligt ansvar för finansieringen av bostadsbyggandet.
- Eliminera spekulering genom etablering av allmännyttiga bostadsföretag.

I NORRLAND HAFVA VI ETT INDIEN

Industrin är motorn i samhällsbyggandet och alla resurser mobiliserades för att göra dess framgångar. Export av stål, timmer, papper och andra industriprodukter gör Sverige till ett rikt industriland. Uttag av naturresurser för vidare förädling och uppdämda vattendrag innebär stora ingrepp i landskapet och på vårt urfolk samerna. Många småbönder och fiskare blir nu lönearbetare.

1933

1930

1933

1945

1947

1950

Folkhemsbygget tar fart och Stockholmsutställningen sätter Sverige på arkitekturkartan. Genom utställningen tydliggörs behovet av en rationell och modern bostadspolitik.

Svenska Arkitekters Riksförbund (SAR) bildas.

Svenska Arkitekters Riksförbund och Svenska slöjdföreningen genomför en bostadsutredning. Genom bostadsvaneutredningar vill man komma fram till normer för bostadens olika delar med utgångspunkt i "människans funktioner." Resultat omsätts till svensk standard av Byggstandardiseringen.

(Rita Bostäder, Caldenby, Nylander 2019)

HÄR SKA RITAS BOSTÄDER!

Svenska arkitekters riksförbund (SAR) propagerar för expertkontroll och industrialisering av byggandet. KF:s arkitektkontor blir förebilden för det nya, stora och välorganiserade arkitektkontor som kunde ta sig an utmaningen att bygga det moderna landet.

(Vykort från Utopia, Andersson, 2012)

DEN DÄR, NI DÄR OCH VI HÄR

Kommun efter kommun upprättar generalplaner efter modernistiska principer med funktionsseparerade bostadsområden, arbetsområden, och centrumläggningar.

Omdaning av det svenska samhället drivs av en tydlig politisk vision om ett bättre och mer jämlikt samhälle. Denna vision ska uttryckas i den fysiska miljön och resultatet har till en början en bred folklig förankring.

(Vykort från Utopia, Andersson, 2012)

TEKNOKRATINS INTÅG

Den neutrala folkhemsideologi i samarbete med den modernistiska arkitekturens samhällsbyggnadsideal manar på ett byggnadsindustriellt komplex som efter några årtionden kom att bli en svårkontrollerad maktfaktor med egen agenda.

1960

Den svenska industrin möter en allt hårdare internationell konkurrens vilket driver fram en krass och resultatinkriktad syn på byggandet. Detta i kombination med införandet av totalentreprenad medför att den slutgiltiga rätten att bestämma material och detaljer tas ifrån arkitekten i hopp om att hitta billigare lösningar. Arkitekten förlorar därmed sin nyckelroll.

(Vykort från Utopia, Andersson, 2012)

Den största byggtekniska förändringen på ett sekel inträffar. Betongen slår igenom snabbt och totalt. Fortfarande sker experiment med materialet.

Prefabricerade element blir vanligt och byggprocessen rationaliseras.

De nya byggsystemen ersatte på kort tid en av generationer utvecklad byggteknik. Kunskap och tradition fick ge vika för massproduktion och rationalitet.

(Så byggdes husen 1880-2000. Björk, Kallstenius, Reppen. 2013)

Landets kommuner minskar från 2281 till 816!

Nu bor det fler människor i tätorter än på landsbygden. Det blir svårt att livnära sig på småskaligt jordbruk. Fler flyttar från byar och mindre samhällen till städerna för arbete.

1960

INNERSTÄDERNA SANERAS

Saneringen av gammal kvartersbebyggelse med arbetarbostäder var gällande under hela folkhemsepoken (1930-1980) men det är efter kriget som saneringen tar fart. Stadsförnyelsen blir ofta drastisk och kal och opinionen mot rivningarna växer.

MILJONPROGRAMMET

Trots bostadspolitiska reformer, utredningar och subventioner står många utan egen bostad. Ökad nativitet, ökad livslängd, ökad invandring, genomgripande omflyttning inom landet och förändrade bostadsvanor där både gamla och unga vill ha egna bostäder ligger till grund för den stigande efterfrågan.

Detta leder fram till miljonprogrammet - en politisk åtgärd som ska leda till 1 miljon nya bostäder under en 10-årsperiod.

(Allmännyttan fd. SABO, 2019)

1965(-75)

NU FLYTT' VI!

De svenska rekordåren präglas av en genomgripande folkomflyttning. År 1955 bodde cirka 2,5 miljoner människor på landsbygden. Tjugo år senare finns bara en miljon kvar där. Samtidigt växer städernas och tätorternas befolkning från fyra miljoner till nästan sju.

PROTESTER

Många nya områden kritiserar för deras storskaliga och sterila miljö. Det uppstår också tendenser till social segregation, trots avsikten att bygga "för alla".

VILLAMATTAN RULLAS UT...

Mot slutet av årtiondet infördes skattesubventioner för egnahemsägare, vilket gjorde det möjligt för många att skaffa eget hus eller radhus.

1970

UT I SPENATEN IGEN

Gröna vågen gör att urbaniseringen stannar av. Unga familjer flyttar ut på landsbygden.

(Läget i Landet, Tidholm, 2017)

Trots att majoriteten av landets befolkning bor i städer finns det service och offentlig närvaro ute i landets kommuner.

Landets kommuner minskar från 816 till 300.

Global oljekris leder till lågkonjunktur.

SKA SKA UT PÅ LAAANDET I HELGEN!

Regeringsskiftet och den borgerliga valsegern ger oss en centerpartistisk statsminister som driver jordbruk på sin gård i Ångermanland detta i kombination med folks kritik gentemot enformiga och monotona stadsmiljöer innebär att den glesbygd som jordbrukspolitiken skapat förvandlas till en sommaridyll. Tomma stugor och torp fylls med människor som inte vill spendera semestern i någon nybyggd förort.

1971

1973

1976

1980

1987

1990

1991

I slutet av rekordåren höjs röster och människor protesterar när det blir uppenbart att nybyggda områden fungerar sämre än äldre och att det är lättare att leva i än i nya.

Arkitekter, planerare och byggnadsingenjörer vars värderingar och metoder frammanat det industriella byggandet var nu tvungna att anpassa sig till en ny era.

(Vykort från Utopia, Andersson, 2012)

I slutet på 70-talet ökar byggkostnaderna dramatiskt samtidigt som statens och hushållens betalningsförmåga minskar. Rekordåren med hög byggtakt ser sitt slut.

Förändringar i industrin till följd av en ökad globalisering gör att ekonomins fokus flyttas från en rationell och beräknelig industri till en mer flytande verklighet där finansmarknaden, handeln och högskolorna blir det nya tillväxtmotorerna. Den urbana miljön och dess utbud av tjänster, varor och information spelar en allt viktigare roll för stora delar av ekonomin.

(Vykort från Utopia, Andersson, 2012)

"Hela Sverige ska leva" bildas, målet för föreningen är att skapa balans mellan stad och land.

Plan- och bygglagen, PBL, infördes som innebar att en översiktsplan måste upprättas för hela kommunen. Detta innebär större makt till kommunerna.

Brundtlandkommissionen kommer ut med sin rapport "Vår gemensamma framtid" som befäster vikten av hållbarhet inom samhällsutveckling för kommande generationer.

Lågkonjunktur och ekonomisk kris. Klyftan mellan stad och land börjar växa på allvar då staten ger över mycket av makten till marknaden.

Miljöfrågorna fokuseras kring produktion och förvaltning av bostäder. Hyresgästerna förväntas bli allt mer miljömedvetna och efterfråga ett miljövänligt boende.

Efter regeringskiftet förlorar allmännyttan sin ekonomiska särställning och måste agera på samma villkor som de privata bostadsföretagen. Syftet kvarstår för de kommunala företagen att verka långsiktigt, utan enskilt vinstintresse och med ett socialt ansvar för hyresgästerna.

(Allmännyttan fd. SABO, 2019)

Sverige går med i EU. Konkurrenspolitiken föds; varje kommun ska skapa sin egen tillväxt. Svårt att få lån utanför "attraktiva områden" vilket drabbar landsbygderna.

(Läget i landet, Tidholm, 2012)

Leader införs - en metod för utveckling av landsbygden inom EU.

1995

FÖR VEM BYGGER VI?

Bostadsarkitekturen präglas av "isärdragning". Större och exklusivare för en liten skara med pengar. Mindre och enklare för dem som inte har råd.

(Rita Bostäder, Caldenby, Nylander 2019)

DET RÅDER NU EN OBALANS

Det råder nu ett bostadsöverskott men också stora regionala skillnader. På landsbygder och på traditionella bruksorter står lägenheter tomma, samtidigt som trycket ökar på bostadsområden i storstadsregionerna.

Det leder till ekonomiska svårigheter framför allt för allmännyttiga bostadsföretag, vilket i sin tur medför att många kommuner får problem med finanserna

Landsbygdsnätverket bildas som svar på kraven från EU att varje medlemsstat samla intressenter som är viktiga i uppfyllandet av unionens landsbygdspolitik.

Staten föreslår att landets län och regioner ska minska från 21 till 6 regioner. Utredning pågår fortfarande.

2007

BIM VS PENNAN

Arkitektens roll utmanas i och med de tekniska framstegen. Datorn är det främsta verktyget i framställningen av ritningar.

2011

Den centraliserande politik som fördes efter kriget resulterade i centralorter i landets kommuner. Ambitiösa investeringar skedde i byggandet av i offentliga byggnader och service. Idag är många av dessa orter hårt drabbade av avfolkning och pengar finns inte till investeringar i livsmiljön vilket resulterar i förfall och rivningar.

(Läget i landet, Tidholm 2017)

AGENDA 2030

17 globala mål lanseras av FN, "Agenda 2030" med fokus på hållbar utveckling utifrån sociala, ekologiska och ekonomiska perspektiv.

2015

BOSTADSBRIST. IGEN!

Boverket rapporterar att det råder bostadsbrist i landet - 2 av 3 kommuner har ont om bostäder. Studenter, unga och nyanlända drabbas särskilt hårt.

DEN AFFÄRSMÄSSIGA ALLMÄNNYTTAN

Den nya lagen om allmännyttiga kommunala bostadsaktiebolag innebär en stor förändring för allmännyttan. Verksamheten ska nu drivas enligt affärsmässiga principer och med normala avkastningskrav.

87

13

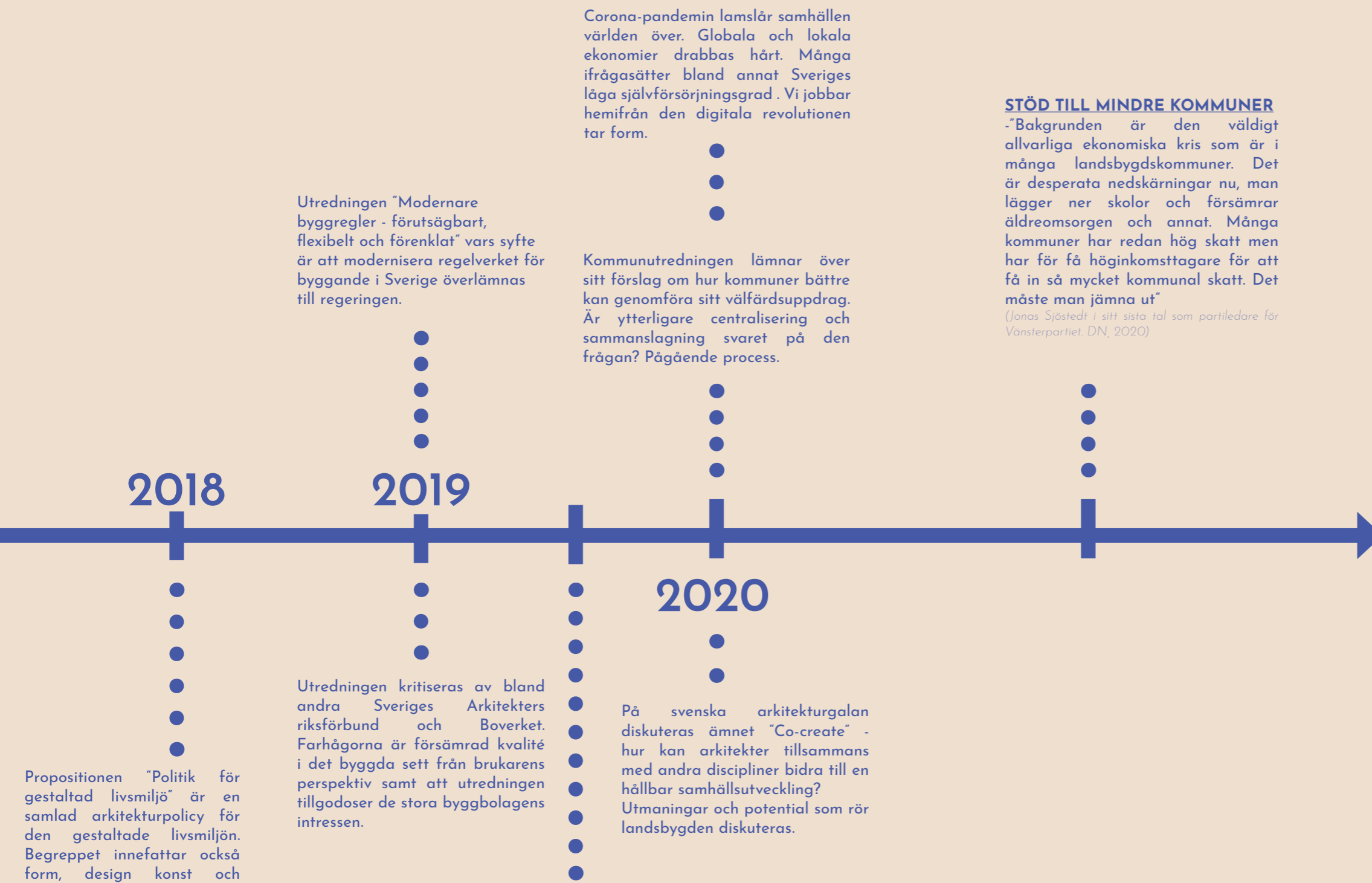
Klyftan mellan stad och land är ett faktum. Många kommuner upplever avfolkning, åldrande befolkning och låga födelsetal vilket bidrar till vikande skatteunderlag och svårigheter att leverera service till sina medborgare.

Regeringen tillsätter en kommitté som ska utreda eventuella kommunsammanslagningar till följd av den ökande urbaniseringen.

2017

STOCKHOLM RÄDDAR LANDSBYGDEN!

Slutbetänkandet från den parlamentariska landsbygdskommittén presenteras. 75 förslag för ökade förutsättningar för en levande landsbygd. Bredbandsfrågan och tillgång till högre utbildning berörs men riksmidia får det att låta som om Stockholm ska betala notan.

2018

2019

2020

Propositionen "Politik för gestaltad livsmiljö" är en samlad arkitekturpolicy för den gestaltade livsmiljön. Begreppet innefattar också form, design konst och kulturarv (Boverket, 2020).

Utredningen "Modernare byggregler - förutsägbart, flexibelt och förenklat" vars syfte är att modernisera regelverket för byggande i Sverige överlämnas till regeringen.

Utredningen kritiserar av bland andra Sveriges Arkitekters riksförbund och Boverket. Farhågorna är försämrade kvalitét i det byggda sett från brukarens perspektiv samt att utredningen tillgodoser de stora byggbolagens intressen.

Corona-pandemin lamslår samhällen världen över. Globala och lokala ekonomier drabbas hårt. Många ifrågasätter bland annat Sveriges låga självförsörjningsgrad. Vi jobbar hemifrån den digitala revolutionen tar form.

Kommunutredningen lämnar över sitt förslag om hur kommuner bättre kan genomföra sitt välfärdsuppdrag. Är ytterligare centralisering och sammanslagning svaret på den frågan? Pågående process.

På svenska arkitekturgalan diskuteras ämnet "Co-create" - hur kan arkitekter tillsammans med andra discipliner bidra till en hållbar samhällsutveckling? Utmaningar och potential som rör landsbygden diskuteras.

STÖD TILL MINDRE KOMMUNER

"Bakgrunden är den väldigt allvarliga ekonomiska kris som är i många landsbygdskommuner. Det är desperata nedskärningar nu, man lägger ner skolor och försämrar äldreomsorgen och annat. Många kommuner har redan hög skatt men har för få höginkomsttagare för att få in så mycket kommunal skatt. Det måste man jämna ut"

(Jonas Sjöstedt i sitt sista tal som partiledare för Vänsterpartiet. DN, 2020)

SOCIAL DUMPNING

SVT:s Uppdrag Granskning rapporterar om fenomenet social dumpning som innebär att rika kommuner uppmanar socialt utsatta att bosätta sig på mindre kommuner, inte sällan på landsbygden. Bostadsbeståndet kan där innehas av oseriösa aktörer vilket innebär ökade kostnader för redan ansatta kommuner.

På 200 år hinner mycket hända. Utvecklingen har genom historien skiftat och inneburit kristider likväl som goda tider. Det den socialdemokratiska regeringen en gång initierade, genom byggandet av Folkhemmet visade på kraften att mobilisera makt och medel för att bygga bort misär och elände. Och visst fick vi det bättre!

Idag kan denna smått överkliga förvandling från ett fattigt agrart land till ett modernt välfärdsland tas för givet men om vi synar utvecklingen noga så återupprepar sig historien.

Återigen är byggandet drivet av spekulation och vinstintresse. Bostäder har blivit en vara och inte en mänsklig rättighet. Denna skeva bostadsmarknad medför en strukturell hemlöshet, främst i storstäder, växande sociala och ekonomiska klyftor.

En annan konfliktyta är det förändrade klimatet i relation till våra växande ekonomier. Hela vårt samhälle och dess logik bygger på uttag av råvaror för konsumtion och produktion. Ett system som visat sig vara skadligt för människor, djur och natur och därför ohållbart.

Nutidens utmaning, som jag ser det, ligger i att omvärdera delar av det moderna framsteget. Människan äger inte rätten att kontrollera, förbättra och förändra sin omvärld utan att tänka på konsekvenserna. Ansvaret för att skapa en långsiktig hållbar utveckling ligger på samhället och individen.

Då som nu.

“Arkitektur, form och design ska bidra till ett hållbart, jämlikt och mindre segregerat samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer, där alla ges goda förutsättningar att påverka utvecklingen av den gemensamma miljön.

TEORIN:

***PLATSEN,
PRODUKTIONEN,
OCH MÄNNISKAN***

Konsten att splittra ett land

Utbyggnaden av det svenska välfärdssamhället under 1900-talet var ett svar på fattigdom och låg standard. Efter kriget stod Sverige redo att växla upp. Uttag och export av naturresurser gjorde att den svenska ekonomin blomstrade.

Planeringens målbild i vårt glest befolkade land var att skapa långsiktig kontroll av våra naturresurser samt en god balans mellan stad och land (Björling et al., 2017). Förutom bostäder så investerades det i den offentliga sektorn. Vårdinrättningar, skolor, apotek, polis, arbetsförmedling var en självklarhet på många mindre orter. Den offentliga närvaron var stark och vi kunde leva och verka på skilda platser trots olika förutsättningar (Tidholm, 2017).

Under finanskrisen på 1990-talet drabbades den offentliga sektorn hårt. Skattesänkningar och privatiseringar blev vanligt inom svensk välfärd. Under denna period gick Sverige med i EU och kommunerna blev aktörer på en marknad. Konkurrens och valfrihet löd parollen. Globaliseringens intåg och konkurrensen mellan kommunerna gynnade vissa kommuner i redan attraktiva lägen och storstadsregionerna. Kommande samhällsutveckling kom att domineras av tron på ekonomisk tillväxt, liberalism och marknadisering. Industrisamhället som bidragit till utvecklingen av både landsbygder och städer skulle nu transformeras till ett urbant kunskapsamhälle oavsett placering i landet (Tidholm, 2014).

“**Om besluten om landsbygdens avveckling togs politiskt i god demokratisk ordning, vore det en sak. Men att sakta låta landsbygden dö, lämnas åt sitt öde, är inte politik utan brist på densamma.**”

Malin Rönnblom, docent i statsvetenskap, Rurban Planning Talks 2017

Urbana tolkningsföreträdet

Under de senaste trettio åren har diskussionen rörande arkitektur och planering handlat om stadsbyggande och inte samhällsbyggande. De urbana har blivit synonymt med det hållbara. Men det urbana tolkningsföreträdet är problematiskt då begreppet exkluderar allt som inte passar in i en förtätad, framgångsrik och högteknologisk (västerländsk) stad (Björling et al., 2018). Denna norm upprätthålls inte minst av arkitekter och planerare vars framtidsvisioner och retorik ofta är av urban karaktär. Vi har alla sett romantiserade renderingar av höghus i solnedgång ackompanjerad av bilfria gator och människor som går hand i hand. Dessa visioner som ska informera politiker och beslutsfattare förstärker stadens suveränitet och glesbygden som dess konstanta motpol (Wollin Elhour, et. al, 2014).

Denna ensidiga bild innebär att många svenskar upplever att de inte inkluderas i framtidens visioner rörande hållbarhet och utveckling, trots att det råder både innovation och utveckling på landsbygden som är helt avgörande för om vi som nation ska kunna ställa om till ett mer hållbart samhälle. Elisabeth Wollin Elhour har i sin forskning fokuserat på vardagslivet i glesbygd och dess relation till hållbarhetsretorik och urbana normer. Hon menar att de människor och platser som inte inkluderas i normen lätt kan uppfattas som tärande och icke önskvärda (Wollin Elhour, et. al, 2014).

Urholkning av lokalsamhällen

Dräneringen av svenska landsbygder och glesbygder till förmån för växande städer resulterar i att stora bostadshus står obebyggda, produktionslokaler förblir stilla, gemensamhetslokaler gapar tomma. Dessa hus måste antingen rivas eller överlåtas till privata ägare för att kommunen ska klara av en alltmer ansträngd budget. Detta är samhällen som en gång varit varierande och vitala i sin struktur och uppbyggnad då stat, kommun och civilsamhälle samverkat för att människor oavsett social status ska finna ett meningsfullt liv. Men i takt med den förskjutning som skett inom bland annat politikens välfärdsuppdrag har dessa orter, på bara några decennier, gått från en ytterlighet till en annan (Tidholm, 2017) (Herlitz och Arén, 2017).

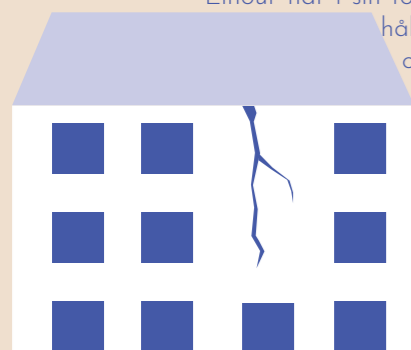
Denna ojämlika fördelning av våra gemensamma resurser skapar polarisering mellan människor och platser. Lösningen enligt politiken ligger i det fria valet, alla individer får den service de förtjänar - allt utifrån den plats de valt eller blir tvungen att leva på (Tidholm, 2017). Denna spatiala orättvisa, som inte bara rör landsbygder utan som också förekommer inom städer urholkar förtroendet för samhället och demokratin och försvårar omställningen till ett hållbar framtid.

Vikten av lokal utveckling

Den politiska utvecklingen som skett under de senaste decennierna har gått från en mer lokalt rotad (bottom-up) till mer avlägsen och topp-styrd sådan (Herlitz och Arén, 2017). Konsekvensen av denna förskjutning i kombination med ett ökat fokus på storstäder är att landsbygden har blivit en politisk ickefråga. Detta resulterar i att ideér och beslut kring icke urbana platser är få.

Trots detta finns det starka civilsamhällen, framförallt på mindre orter runt om i Sverige, som i samarbete med kommun och övriga aktörer varje dag verkar för bygdens bästa. Detta kan vara utvecklingsgrupper som i olika omfattning organiserar lokala resurser och verkar för en fortsatt lokal och hållbar utveckling. Men deras engagemang bygger ofta på ideellt arbete och projekt kan stå och falla med några få verkligt engagerade, så kallade eldsjälar.

Ulla Herlitz och Hans Arén har i sin bok "Den Första Samhällsnivån" (2017) resonerat kring sambanden mellan utarmning av lokala kulturer, minskat demokratiskt inflytande och konsekvenser av vidare centraliseringar. De understryker vikten av lokalt engagemang och reellt inflytande över makt och medel för att stärka demokratin både på lokal och nationell nivå. De ser en stor potential i att försöka brygga gapet mellan kommunal organisation och de mer informella lokala initiativen. Denna överbyggnad kan ske genom ökad delaktighet och inflytande i frågor som rör demokrati, finansiering och fysisk planering.

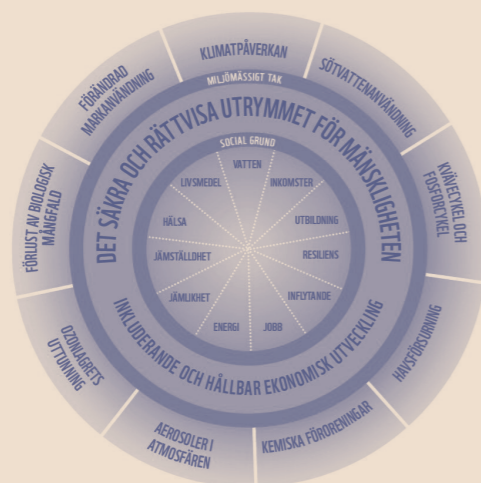
Ekonomi och ekologi - en bräcklig dynamik

Mänskligheten står inför en omfattande omställning då våra växande ekonomier står i konflikt med en hållbar ekologi. Den ökande konsumtionen, förändring i markanvändning samt förbränning av fossila bränslen är några av de mänskliga aktiviteter som utarmar vår planet (Hagbert, et al., 2018).

Det moderna samhällets utveckling är tätt sammankopplad med ekonomisk tillväxt. Så länge den ekonomiska expansionen pågår upprätthålls social stabilitet som driver utvecklingen mot ytterligare tillväxt. Men när tillväxten avtar drivs systemet mot ett sammanbrott och potentiell lågkonjunktur vilket leder till ökad arbetslöshet och avtagande möjligheter för människor att blomstra (Jackson, 2009). Denna bräckliga ekonomiska dynamik som nuvarande system bygger på, att antingen utarma jordens resurser eller hotas av ständig lågkonjunktur är ohållbar och kan inte fortsätta.

Munkmodellen

Enligt ekonomen Kate Raworth måste vi närma oss ett handlingsutrymme där vi länkar samman planetära gränser med ett socialt rättviseperspektiv, denna modell kallar hon för "munkmodellen". Munken illustrerar handlingsutrymmet för mänskligheten mellan den sociala grund vi vill garantera och det ekologiska tak vi inte kan överskrida. Redan idag överskrids ett antal gränser vilket riskerar storskaliga och snabba förändringar i miljön som i förlängningen hotar hela vår existens (Raworth, 2012).

Alternativa framtider bortom det urbana

Pernilla Hagbert, arkitekt och forskare, har i forskningsprojektet "Bortom BNP-tillväxt: Scenarier för hållbart samhällsbyggande" (2018) studerat alternativa framtider i ett försök att nyansera och bredda perspektiven på hållbarhet och människors livsstil. Enligt dem är bilden av en hållbar livsstil starkt förknippad med det urbana och täta. Högteknologiska städer med god tillgång på service, handel, kultur och möten ses ofta som lösningen på framtidens utmaningar. Men det som döljs i narrativet om den eko-effektiva och täta staden är sårbarheten då beroendet av materialframställning, avfallshantering och mat- och energiförsörjning ofta sker någon annanstans (se landsbygder eller lågläneländer).

“**Bakom marknadsföringen av det medvetna medelklasslivet i den gröna stadsdelen, det energieffektiva huset och den goda bostaden döljer sig i detta kritiska perspektiv kedjor av resurs- och markanvändningskonflikter i exploateringen av människor och miljö.**

Pernilla Hagbert, Rurban Planning Talks (2017)

Nyanseringen av detta komplexa samspel mellan stad och land, i-land och u-land, öppnar upp för en nytolkning av vad som faktiskt är hållbart. Pernilla och många andra forskare med henne menar att människors behov och närhet till mark och verkstadslokaler kommer öka och vara viktigt för att klara av framtidens utmaningar och förändringar. Denna ökade efterfrågan på produktionsytor kommer tala för en utveckling av mindre tätorter och orter.

Från tillväxt till nerväxt

Detta faktum att vår existens nu befinner sig i symbios med ekonomin snarare än ekologin förbryllar och oroar många människor. Samhällets institutioner som ska garantera en övergripande välfärd och trygghet är inte heller anpassade för den omställningsprocess som behövs vilket tycks förlama och förhindra många politiker att formulera långsiktigt hållbara visioner. Att ifrågasätta ekonomisk tillväxt är i många fall tabu då konsekvenserna av en ekonomisk avmattning äventyrar social stabilitet och framtida utveckling (Hagbert et al., 2018).

Tillväxtprognoser rörande framtiden indikerar en avmattning och en lägre tillväxt än den som kommit att ses som det normala under andra hälften av 1900-talet (Hagbert et al., 2018) men avtagande ekonomisk tillväxt innebär risk för ökade sociala klyftor och arbetslöshet. Vi måste därmed utmana invanda strukturer och system för att möjliggöra en förändring för att möta framtidens utmaningar.

För vem bygger vi?

Sverige utvecklades i rekordfart under 1900-talet genom progressiv politik och sociala reformer. Vi gick från ett ruralt jordbruksland till ett modernt urbant flaggskepp med ljusa och rymliga bostäder, gemensamhetslokaler för civilsamhället samt centrum för kommers och sociala möten. Men detta flaggskepp har nu kantrat.

Idag har Sverige Europas högsta byggnadskostnader och återigen upplever familjer och unga utan eget kapital en skriande bostadsbrist (Crona, 2018). Politiken har under en lång tid lämnat över ansvaret för byggandet till marknaden vilket i kombination med strängare regler rörande bankens utlåningspraxis, resulterat i att det byggs åt en redan välmående medelklass i attraktiva områden. Denna ojämlika bostadssituation i kombination med att makten över byggande ges till bank och stora byggbolag förhindrar en småskalig och innovativ utveckling då den exkluderar snarare än inkluderar. Du kan inte få lån varsomhelst i landet, allmännyttan ska drivas affärsmässigt, ekonomisk vinst ska uppnås till varje pris. Det är med andra ord inte vi människor som bestämmer var och hur vi ska bosätta oss utan det regleras av en finansiell praxis och en centraliserad politik (Crona, 2018).

Industriell och rationaliserad byggprocess

Den rationella synen på byggande började redan på 1930-talet då landets befolkning strömmade till städerna i jakt efter arbete. Byggandet var tvunget att rationaliseras och industrialiseras för att kunna tillgodose det ökade behovet. Det småskaliga byggnadshantverket förvandlades snabbt till en rationell byggnadsindustri (Andersson, 2012).

År 1955 införde staten ett lånetak för nyproduktion för att hålla nere kostnaderna för byggandet. Lånetaket och andra centrala normsystem kom i praktiken att innebära att bostadsproduktionen blev standardiserad, storsklig och likriktad. Detta ledde till att stora byggföretag växte sig ännu större (Andersson, 2012).

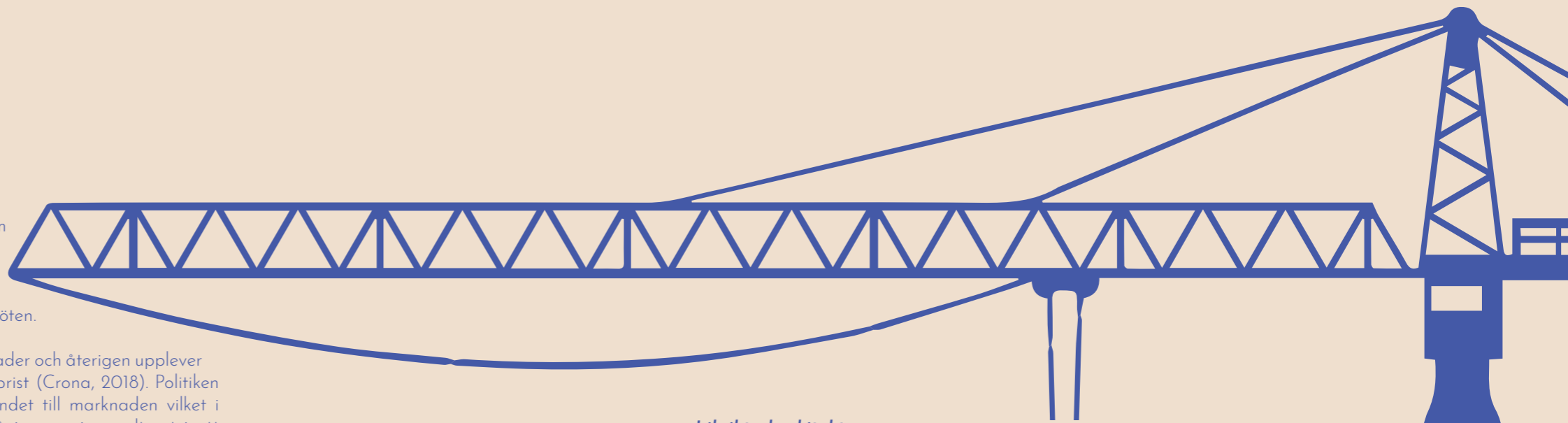
Efter rekordårens slut i slutet på 1970-talet infördes den nya plan och bygglagen 1987. Den skulle öka inflytandet över kommunens detaljplaner vilket förlängde planprocessen avsevärt då fastighetsägare och grannar kunde överklaga planerna. Vidare avskaffades räntebidragssystemet och byggmomsen höjdes, dessa

“

I mitten av nittioalet, efter införandet av den nya plan och bygglagen, fastighetskrisen och avskaffandet av bostadssubventionerna var det byggnadsindustriella komplexet ställning i det svenska samhället paradoxalt nog starkare än någonsin.

Ur boken "Vykort från Utopia" - Ola Andersson, 2012.

förändringar drabbade mindre aktörer som inte hade ekonomiska resurser att vänta ut långa planprocesser eller betala höga skatter för byggande. Utvecklingen har sedan 90-talet stärkt det byggnadsindustriella komplexet ytterligare (Andersson, 2012).

Likriktad arkitektur

Dagens byggande präglas av att ett fåtal byggaktörer dominerar marknaden. Stora offentliga och privata beställare i kombination med jättelika konsultföretag bidrar till likriktning och generella lösningar då kostnadsmedvetenhet och rationella lösningar premieras före socialt och ekologiskt hållbara lösningar (Andersson, 2012).

I en intervju med Håkan Tryggved från KUB Arkitekter i boken "Rita Bostäder" (Caldenby och Nylander, 2019) säger han att produktionen av arkitektur idag utgår, till stor del, från producenternas repertoar av färdiga byggelement, färdiga badrum, takfötter, socklar, fönstertyper, trapphus etcetera vilket såklart bidrar till en likriktning. Vidare förklarar han att den enskilt viktigaste faktorn för att uppnå kvalitet är beställarens ambition, långsiktighet, kunskap och stolthet i kombination med arkitektens förmåga att försumliga idéerna.

Arkitekturen i en tid av omställning

Byggsektorn står idag för nästan 40 procent av energirelaterade koldioxidutsläpp (Architects declare, 2020). Det akuta behovet av en omställning inom branschen, till följd av förändringar i klimat och miljö, är en komplex och svåruppnåelig uppgift då det råder en stelhet inom branschen till följd av dess storskalighet.

Det danska kontoret Lendager group är till skillnad från många traditionella kontor, en uppstickare inom cirkulära processer och återbruk. Utöver rumsliga kvaliteter pratar kontoret också om hur produktionen av arkitekturen kan minska koldioxidutsläppen. Grundaren Anders Lendager frågar sig hur arkitekturen påverkas i en tid av klimatförändringar och delningsekonomier. Enligt dem är svaret en alternativ organisering och en bredare syn på arkitektens roll. Vid sidan av det traditionella arkitektkontoret driver Lendager group två dotterbolag. Det ena jobbar med strategiska hållbarhetsmål för städer och företag medan det andra jobbar med upcycling av byggmaterial (Arkitektur, 2019). Samtliga roller kan ses som nya professioner som verkar i en tid av förändring där samverkan och kreativitet präglar arbetet.

Andra arkitekter som tar sig an framtidens utmaningar är britterna Phineas Harper och Maria Smith som föreläste på den svenska arkitekturgalan i år (Sveriges Arkitekter, 2020). De förespråkar en arkitektur byggd på lätta och förnyelsebara råvaror som kräver underhåll och engagemang. Detta förhållningssätt, att underhålla och reparera det byggda kräver således en ny designetik inom branschen då dagens arkitekter använder koldioxidtung material för att förverkliga sin estetik.

RÖSTÅNGA Konsthall

En mulen måndag i februari hade jag möjlighet att besöka Röstånga och prata med Nils Phillips, en av grundarna till den ideella föreningen "Röstånga Tillsammans" och aktiebolaget "Röstånga Utvecklings AB".

Här följer ett samtal om lokal utveckling och oanade krafter i den lilla byn i Skånes inland. Här har gräsrotsinitiativ vuxit och blivit modeller för lokalt utvecklingsarbete med fokus på sociala och ekologiska mål.

SAMTAL MED:

NILS PHILLIPS

NÄR JAG RULLAR IN I BYN ÄR DET INGEN MÄRKBAR AKTIVITET, DEN LILLA ICA-BUTIKEN HAR ÖPPET, LIKASÅ KONDITORIET TVÄRS ÖVER GATAN. INFARTEN TILL NATIONALPARKEN SÖDERÅSEN MED TILLHÖRANDE TURISTINFORMATION OCH PARKERING VITTNAR OM FOLK OCH RÖRELSE UNDER HÖGSÄSONG.

JAG MÖTER UPP NILS UTANFÖR DERAS KONTOR. ETT VITPUTSAT TVÅVÅNINGSHUS MED LÄGENHETER PÅ ÖVRE PLAN OCH AFFÄRSLOKALER I BOTTENPLAN. EN BYGGNAD SOM LIKA GÄRNA KUNNAT GAPA TOM OM DET INTE VAR FÖR DET SOCIALA ENGAGEMANGET SOM SPIRAR I BYN. VI GÅR IN OCH PÅBÖRJAR VÅRT SAMTAL. JAG BER NILS BERÄTTA OM RÖSTÅNGAS UTVECKLING OCH VILKA PROCESSER SOM LETT FRAM TILL DAGENS SITUATION.

SOCIAL MOBILISERING

Nils:

- 2007 blev jag ordförande i föräldraföreningen och när man startar sådana processer är det ofta utifrån en utmaning som uppstår, något man är trött på eller något som inte fungerar. Klassisk landsbygdsutveckling. Man ser en utmaning, man mobiliserar, man hittar sätt att lösa det på. Det som är viktigt är ju vilken legitimitet man har på platsen att driva denna utveckling.

Skolan var ju ett tacksamt ämne att mobilisera kring. Du vet folk som flyttat in, folk som bott här länge, folk som har barnbarn. Ja du vet. Och det är kanske viktigt och se när man snackar om processer och så, då är det viktigt att fokusera på att det är en gemensam utmaning som man kan enas kring. Framförallt att få en att lyfta blicken från sitt egna. Alla kan enas kring att det behövs en skola. Försvinner skolan då försvinner allt underlag för alla föreningar på cirka 10 år..."

TURISMEN SOM FRÄLSARE NÄR POLITIKEN SVIKER

Nils:

- Vi vill ju inte hamna i en turistkuliss där vi har fyra månaders högsäsong men ingen skola eller något annat. Det vill ju inte turisterna heller, de vill ju ha en genuin by som bär sig själv. Om äldreboendet försvinner och banken har lagt ner och skolan lägger ner, ja vad har vi då kvar? Man kan se en linjär nedmontering av livskvalitén. Vissa är offentligt finansierade, som skola och äldreboende och andra är privat finansierade men ingen av verksamheterna bär sig längre. Och man kan inte göra allt ideellt heller.

Husen är ju väldigt billiga här vilket gör att det inte har byggts ett nytt hus på 30 år! Du vet den dagen du bygger ett nytt hus och sätter nyckeln i låset, då har du förlorat en miljon. Så ingen bank finansierar. Du bygger ju ett hus där det är en bra investering inte där det är ett bra liv.

Vem bestämmer vart vi har ett bra liv? Jo, det har vi lämnat över till marknaden och bankerna. Då bygger vi hellre villamattor utanför Malmö. Det är fruktansvärt. Inte ens kommunen bygger, för de ska vara marknadsmässiga. Varför det? Vad är det då för mening att ha ett kommunalt bolag som ska verka för samhällsnytta. Man blir ju revolutionär för mindre.

MOTSTÅND, MÅNGFALD OCH TILLIT

Jenny:

- Har du stött på motstånd?"

Nils:

- Ja visst har jag det. Många gånger handlar det om tillit. Tilliten är hårdvaluta härute. Tror inte folk att man inte gör det för rätt anledning, då kan det kvitta vad man gör. Det är därför kommunen inte gör något projekt härute för det krävs det ena och det andra innan man kan börja. Vi ligger där vi ligger, och när pengarna ska fördelas så finns det inget kvar när det kommer till oss."

Det är viktigt att lära sig navigera i landskapet av låg tillit. Tillit är något som skapas i mötet, det sker i agerandet. Det tar lång tid att bygga upp och det är så skört. Det är en dans på slak lina. Det räcker med en förlupen mening så kan det raseras. Fingertoppskänsla.

Jenny:

- Jag tänker att förmågan att bygga tillit är den största styrkan och den största svagheten med en by. Tillitens makt över utvecklingen. Att kunna gå ihop och skapa förändring, att tillsammans bidra till en positiv utveckling. Den typen av gemenskap finns inte på samma sätt i staden. Där är du i första hand en konsument. Om den skola du valt till dina barn går dåligt, ja då byter du bara. Du går ju inte ihop med andra föräldrar och mobiliserar. Jag tror att folk (vissa i alla fall) saknar den gemenskapen en mobilisering bidrar till. Oavsett om det är skolan eller bostadens innergård.

Rapporter kommer ju dagligen om ökad psykisk ohälsa och ofrivillig ensamhet. Om vi ser till hur vi bor, hur våra lägenheter är utformade, villornas isolerande och inrutade verklighet. Var finns rummen för möten (de rummen där du inte behöver köpa en kaffe för 45 kronor). Vi behöver möten mellan människor, och framförallt möten mellan människor som inte tänker likadant.

Nils:

- Det är ju helt klart större mångfald på landet jämfört med staden. Veldig diversifierat härute, allt från klass till nationaliteter. När jag har gjort grejer inne i staden, då har vi ju varit ett gäng 20-åringar. Du vet härute i kulturföreningen, då är det en som är 65 år med traktor och en nittonåring. Okej då ska vi enas om ett program här.. Haha.

Många pratar ju nu om den "sociala sammanhållningen" även inom politiken. Ågarskapet om platsen, var man bor och vad man identifierar sig med. Och det kommer bli stort. Hur skapar man en social sammanhållning och låter den leda en utvecklingen? Vi är ju duktiga på att bygga vägar och hus och hållbarhet och byggnormer men hur bygger vi ett samhälle som är till för alla?

Jenny:

- Det går inte att bygga en social mötesplats. Det är så mycket mer som spelar in, kulturella, sociala och ekonomiska aspekter. Det är ju folks verklighet vi måste anpassa oss efter. Ofta ritar vi hus, stoppar in en massa funktioner och sociala kvalitéer men det blir ju bara ord och floskler i slutändan. Det är desto mer intressant när initiativen kommer underifrån, då det finns en (social) grund för ett hus att stå på. Men samtidigt landar ju allting i politik och ofta tar diskussionen slut där.

Nils:

- Vi borde alla agera politiskt. Våra handlingar är politik. Vårt

initiativ i Röstånga är ju politik.

PENGAR OCH ANSVAR

Jenny:

- Kommer majoriteten av pengarna från bidrag och stöd?

Nils:

- Ja, absolut. Vi sökte mycket pengar och det är ju inte okomplicerat. Mycket pengar innebär också mycket problem. Folk börjar undra varför man gör så och så. Även om allt är transparent, redovisningar granskas av revisorer och så vidare. Man går inte och köper en ny bil eller sticker till Mallorca, det gör man bara inte för det är det folk ser.

Vi blev nominerade till årets landsbygdsprojekt, vi träffade byar runt om i Sverige, var med på lokalekonomidagarna. Frågan som ständigt återkom: Hur hittar vi egna pengar? Pengar som inte kommer från kommunen, EU, någon stiftelse eller banken. Vi inspirerades av byn Flyinge, de hade ett eget fastighetsbolag. Så det här är ju inte våran idé, vi snodde den rakt av men så måste man ju få göra? Haha.

Vi tog då beslutet att bilda ett eget aktiebolag. Ett kommersiellt bolag som skulle jobba med fastigheter. Då hade vi som koncept att den ideella föreningen alltid ska vara majoritetsägare och vi valde att göra det som ett svb-bolag. Det första vi köpte då var det gamla fryshuset. Grundkapitalet (50 000 kr att starta ett aktiebolag) kom då från föreningen, som vi hade jobbat ihop genom olika studiebesök och så vidare.

Vi ville jobba med fastigheter för det var vid den tiden många hus som stod tomma. Detta var fallet med det gamla fryshuset, det hade stått tomt i många många år. Det hade liksom varit uppe i kommunfullmäktige i femton år. Vem ska betala rivningen av det, nja men det är inte vi, var ligger problemet då? Ja, det är allas problem men ingen vill betala för det. Och vi i byn ska leva med detta.

Vi köpte det för 2000 kr. Det var vårt första hus i vårt fastighetsimperium.

Jenny:

- Hus som ingen bryr sig om symboliserar ju ett förfall, det signalerar ju till de unga; flytta härifrån, här finns det ingen framtid!

Nils:

- Precis, mitt i byn. Och vi vet ju att anledningen till att vi har kvar detta huset och att det är så förfallet det är det faktum att det ligger i Röstånga. Om detta huset hade legat i centralorten hade det varit borta på en vecka. Eller hur?

Vi har ju många konstnärer som jobbar och bor härute. Vi hade en gemensam workshop angående husets framtid och då bestämdes det att det skulle vara en konsthall.

Idag äger föreningen 98% av aktierna. 72% äger en eller två aktier, av 460 aktier. Det är en jävla styrka. Det är liksom inte tio gubbar som äger rubbet. Vi har hittat ett sätt att organisera oss så att vi får en bredd och det har vi verkligen lyckats med tycker jag.

Jenny:

- Det tycker jag är så intressant, att ni har skapat en ekonomiskt samhörighet. Ni vet att pengarna inte kommer "uppifrån" vilket gör att de kan inte "strypas" uppifrån heller. Kapitalet är här nere och det cirkulerar.

RÖSTÅNGA UTVECKLINGSBOLAG

RÖSTÅNGA RAJRÅD

gräsrotsAKADEMIN

Nils:

- Vi gjorde en lokal ekonomisk analys. Ett riktigt bra landsbyggsverktyg för att kolla vad det finns för pengar i byn samt synliggöra vad som gör skillnad.

Vi hade ju då föreningen som hade jobbat med den sociala mobiliseringen ett antal år och det roliga här, är att det är gratis medlemskap i föreningen med ungefär 100-120 medlemmar. Det är ju 460 aktieägare, och en aktie kostar 500 kr, så det handlar ju inte om pengarna. Men det som är tydligt är att vi lyckades med den finansiella mobiliseringen. Lägga oss på en nivå där folk kunde vara med. Dels är det folk som inte kan vara med, de har inte tid helt enkelt. Men de lägger gärna in 1000kr för att stötta detta projekt och de vet att pengarna går inte till kommunen. De ger det till ett bolag som återinvesterar i bygden som vi äger tillsammans. Tilliten igen. Samma sak med de som har fritidshus eller arvegods, de kan inte engagera sig på plats heller.

Vi har ju ägare i Berlin och Falun. Det skapar en bredare möjlighet till engagemang och tillhörighet. Ibland kan det uppfattas som "fult" att bara betala och inte engagera sig men så måste det få vara. En person vill och kan lägga tre dagar i veckan en annan kan lägga 500 kr. Det är ju bara olika typer av resurser men alla strävar mot samma mål. Istället för pengar pratar vi om **resurser**. Allt som kan bidra till utvecklingen är välkommet.

VISIONER OCH OVISSHET**Nils:**

- Processen med fryshuset tog ju cirka två år. Uthålligheten är ju jätteviktig. Folk är ju jätterädda att binda upp sig i tio år. Vi visste ju inte var vi skulle landa när vi startade aktiebolaget. I Sverige är vi ju av någon anledning skiträdda för det vi inte vet. Folk vill veta vad det här ska vara bra för. Att inte ha svaren innan är en utmaning, att vara trygg i ovissheten. Men vi var en kärna på cirka 20 personer och känslan var bra. Strategin är ju att köpa nedgångna fastigheter i byn, renovera, hyra ut, överskottet investeras i nya fastigheter.

Jenny:

- Om man ska kommunicera till andra, hade det varit till hjälp att ha en vision eller målbild. Så att folk kan se på ett ungefär vart vi är på väg?

Nils:

- I detta fallet med Fryshuset handlade det om det utsatta läget vilket gjorde att visionen inte behövdes formuleras innan. Fryshuset har stått där övergivet i 20 år. Nu köper vi det och gör något med det. Vad ska det bli? Ja, det vet vi inte men vi vet att kommer blir något bättre än det det är. Sen byggs det på. Vi köpte sedan restaurangen, den stod ju tom. Den underkändes som restaurang. Ingen ville ju köpa en underkänd restaurang, speciellt här ute. Den stod tom i två år. Men vi saknade ju stället.

Vi blev då 400 delägare när vi köpte Stationen. Den kostade en miljon, och då sa banken att då måste ni dra in 350 000 i eget kapital. Jamen, ge oss tio veckor. Vi fick ihop en halv miljon. Så vi renoverade upp stället och så hyrde vi ut det. Kravet var då att 10 % av omsättningen skulle gå tillbaka till bolaget, på så sätt skapar vi vår egna ekonomi. Och det är ju jättebra med 400 delägare, då kan vi sätta in ett värmesystem, då kan vi ha öppet 12 månader

“ **De små kommunerna borde ju vara bäst på att samverka med civilsamhället. Hur kan vi göra saker tillsammans, för allas bästa? De små kommunerna borde ligga i framkant på att samarbeta, men det gör de inte. De är livrädda för att göra någonting fel.** ”

istället för 8 månader, då höjs ersättningen, kan ta ut högre hyra och så vidare.

Affärsmodellen är ju att göra riktigt dåliga affärer. Vi köper de husen ingen annan vill ha men som påverkar livet i bygden. Marknaden vill inte ha dem, kommunen kan inte göra det, vi kan inte göra det enbart med ideella krafter. Men tillsammans kan vi göra det. Finansiellt dåliga investeringar men ur ett socialt perspektiv jättebra.

De små kommunerna borde ju vara bäst på att samverka med civilsamhället. Hur kan vi göra saker tillsammans, för allas bästa? De små kommunerna borde ligga i framkant på att samarbeta, men det gör de inte. De är livrädda för att göra någonting fel. ■

KONTEXT:

***VART JAG
KOMMER IFRÅN***

HISTORIA OCH GEOGRAFI

Arvidsjaur kommun, en inlandskommun i Norrbotten, tillhör en av de till ytan 20 största kommunerna i landet. Historiskt är Arvidsjaur sameland. Samerna levde i huvudsak av jakt och fiske. I takt med årstidernas växlingar, och beroende på tillgången till föda, flyttade människorna omkring mellan olika boplatser. Bosättarna var få till antalet.

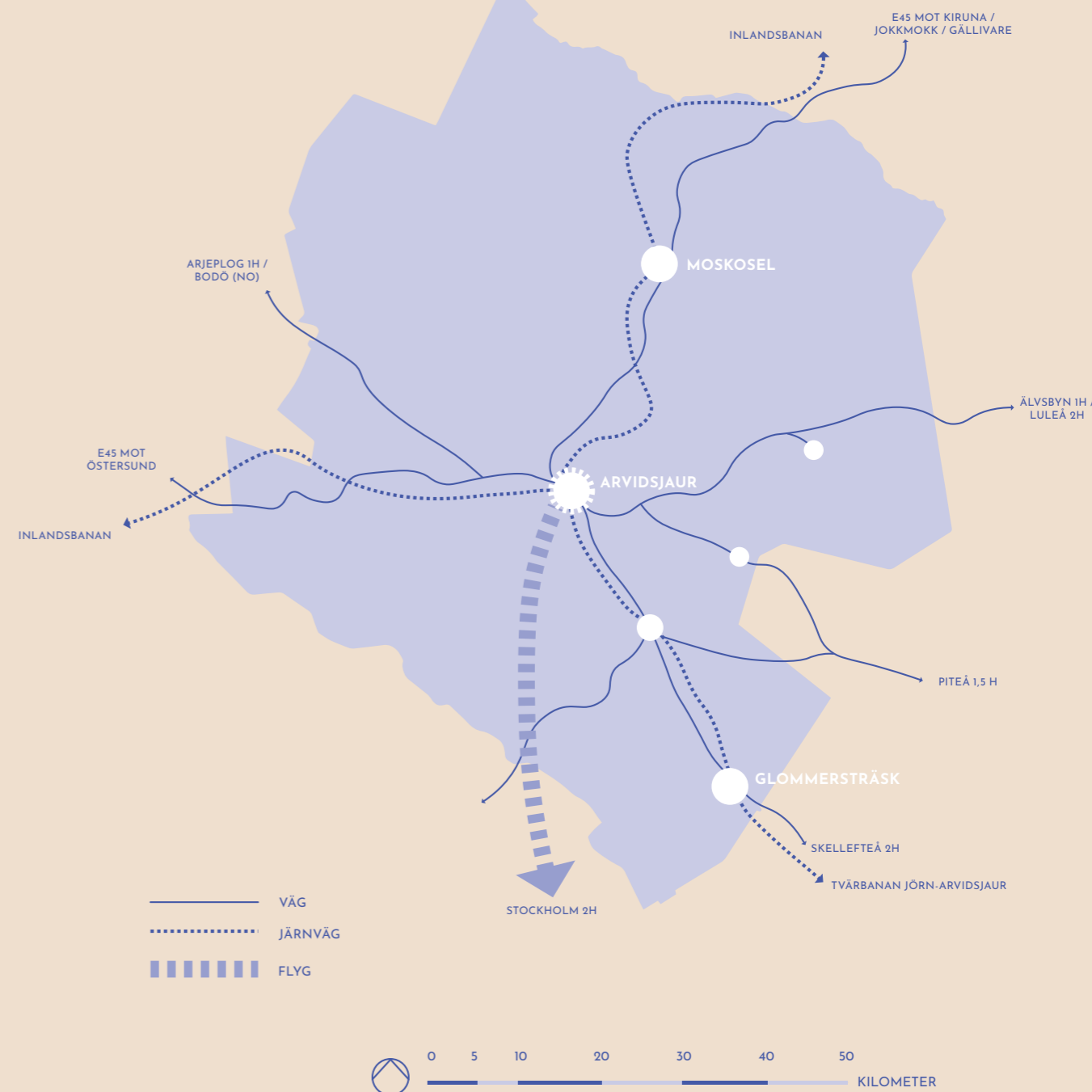
I och med industrialismens framväxt kom skogsbruket att spela en allt större roll och bidrog starkt till befolkningsökningen i kommunen. Befolkningen växte fram till 1960-talet och som mest arbetade 3 000 man inom skogsbruket.

Rationaliseringarna inom jord- och skogsbruket medförde dock ett minskat behov av arbetskraft. Det minskande arbetskraftsbehovet påskyndade i sin tur urbaniseringen eftersom alternativa arbetstillfällen var få. Kommunens befolkning har därigenom minskat från som mest ca 11 000 till idag 6 334 invånare.

67 % av landarealen inom kommunen ägs av det statliga bolaget Sveaskog.

Källa: Arvidsjaur kommun översikts- och tillväxtplan (Samrådsversion 2019).

LÄGE OCH KOMMUNIKATION

LOKALA UTMANINGAR

Oroande statistik

En växande utmaning för Arvidsjaur är den åldrande befolkningen. Varje år är det fler som dör än som föds. Dock har ett positivt flyttnetto kunnat väga upp det negativa födelseöverskottet. Prognosen för de kommande åren är därför att befolkningen kommer kunnas bibehållas.

Faktum kvarstår dock att kommunen är ett åldrande samhälle. Andelen som arbetar minskar i förhållande till den andel som blir försörjd. Det största tappet finns bland människor i åldern 20-50 år.

Lokal centralisering

Ett annat orosmoment är den krympande befolkningen i byarna kring Arvidsjaur. I många byar märks tydligt förfallet av i den fysiska miljön. Många hus står tomma och övergivna då resurser saknas att förvalta fastigheter och egendom.

Nedläggning av offentlig och kommersiell service bidrar till avfolkning. Moskosel är en by som drabbats hårt av den lokala folkflyttningen, från 458 invånare år 1974 till 178 år 2019.

Attrahera nya invånare

Antalet pensioneringar väntas öka under den kommande 10-årsperioden. Förutom kompetensförsörjning av befintlig arbetskraft kommer kommunen behöva attrahera människor i yrkesaktiv ålder. Marknadsföring och inflyttarservice ses som nödvändigt men även inventering av obebodda hus ses som en möjlighet att locka till sig nya invånare. Kommunen arbetar också för lättnader i strandskyddet.

Källa: Diagrammen och siffrorna angående befolkningsförändring är hämtade från Arvidsjaur kommun översikts- och tillväxtplan (Samrådsversion 2019).

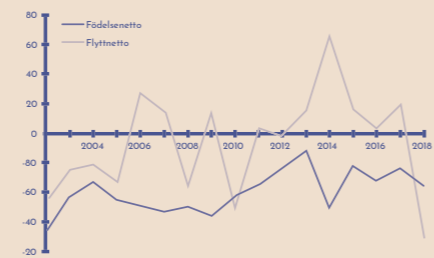
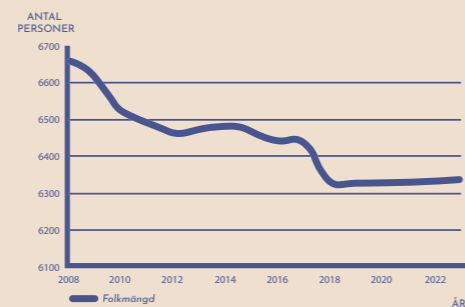
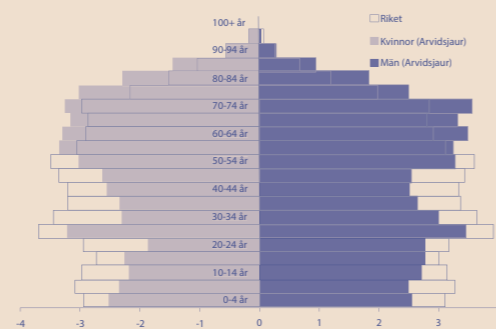

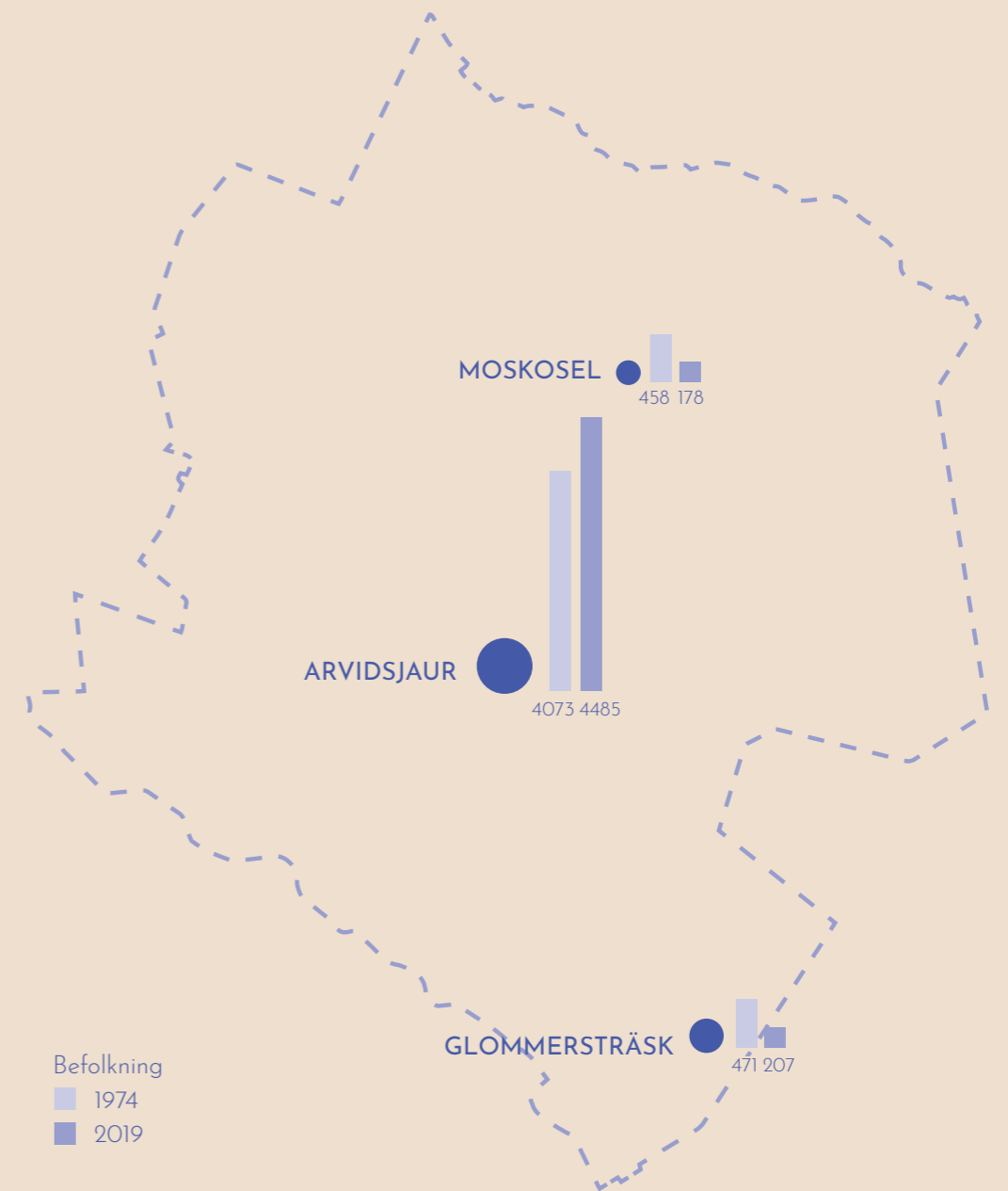
Diagram över flytt- och födelsenetto.

Befolkningsprognos för Arvidsjaur kommun 2018-2023.

Befolkningspyramid för Arvidsjaur kommun i jämförelse med riket.

Befolkning
 1974
 2019

GLOBALA MÅL - PÅ EN LOKAL NIVÅ

En plan för framtida utveckling

Alla kommuner ska enligt plan- och bygglagen ha en aktuell översiktsplan som omfattar hela kommunens yta. Planen anger grunddragen för bebyggelseutvecklingen och användningen av mark- och vattenområden i hela kommunen. En översiktsplan för kommunens mindre delar kallas Fördjupad översiktsplan (Arkitektens Handbok, 2019).

Syftet med Arvidsjaur kommuns översikts- och tillväxtplan (2020) är att skapa en långsiktig och hållbar tillväxt i hela kommunen. Målsättningen är att planen ska fungera som ett strategiskt dokument för öka attraktiviteten och skapa ett konkurrenskraftigt Arvidsjaur.

Tomma ord

Orden som ofta används för att beskriva målbilden i översiktsplanen är *konkurrens*, *tillväxt* och *attraktivitet*. Användningen av dessa ord är inget unikt för Arvidsjaur kommun, i stort sett alla kommuner använder dessa ord för att övertyga invånare och andra om att framtiden ser ljus ut.

Dock är verkligheten ofta en annan. Sedan 1990-talet har vi haft en situation där hälften av Sveriges alla kommuner krymper (Tidholm, 2017). Trots detta är politiken fast övertygad om att det en dag vänder.

Global omvärldsspaning

Den regionala utvecklingsstrategin framtagen av Region Norrbotten har fungerat som planeringsunderlag för Arvidsjaur nya översiktsplan.

I de inledande delarna finns en omvärldsanalys där bland annat en ökad globalisering och urbanisering samt digitaliseringens genombrott spås påverka regionens och kommunernas framtid.

Ur "Regional utvecklingsstrategi för Norrbotten 2030" (2019): *Megatrenderna och de snabba omvärldsförändringarna skapar nya spelregler och förutsättningar för näringslivet och våra samhällen. Därför måste vi tänka nytt och längre genom att arbeta med olika scenarier.*

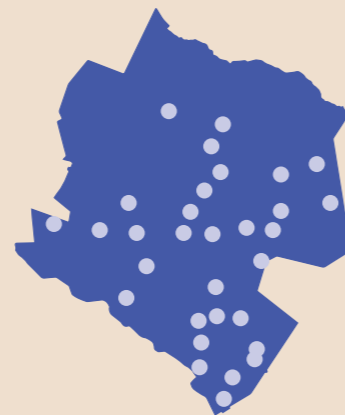
Vi kan inte bara lita på prognoser som beskriver den nära framtiden. Genom att omvärldsspana och fånga svaga signaler, kan vi skapa handlingsberedskap och flera framtidsbilder att diskutera - de tänkbara, möjliga och önskvärda.

Den globala omvärldsspaningen är såklart viktig men hur är det med kunskapen om det lokala..?

Lokal utveckling

Inom regionen och i synnerhet Arvidsjaur kommun har många registrerade utvecklingsgrupper (se nedan).

Dessa består av människor som lever och verkar på

Lokala utvecklingsgrupper i Arvidsjaur kommun
Källa: Hela Sverige ska leva!

platsen, de har ofta god insyn i lokala förutsättningar och lokal ekonomi. De är en del av ett civilsamhälle som historiskt sett har varit viktigt för utvecklingen av Sverige och kommer fortsätta vara det (Herlitz och Arén, 2017).

De globala mål (Agenda 2030) som satts upp av FN måste börja på en lokal nivå. Tyvärr missar ofta planeringspraktiken i sin iver att omvärldsspana och hämta (svaga) globala signaler den potential som platsen redan bär på, det vill säga kraften i människor och de lokala gemenskaper som redan finns. Hur skulle vår omgivning se ut om vi bjöd in människor att själva omsätta sina visioner i praktiken? Hur kan kommunen bjuda in civilsamhället för att tillsammans skapa lokala värden som sen kan bidra till attraktivitet, konkurrenskraftighet och den önskvärda (befolknings)tillväxten.

Omställningens tid är nu

I ett välfärdsland som Sverige där vi redan uppnått materiellt välstånd kan en känsla av alienation infinna sig då vi trots överflödet vill ha mer. Men vad är det vi jagar? Världen blir inte mer jämlik och jordens medeltemperatur sjunker inte för att vi renoverar och konsumerar på vår fritid. Vem vad ska vi göra annat än jobba och shoppa?

Många människor bär idag på en längtan (inklusive jag själv) på att få vara en del av något större: en gemenskap, ett sammanhang där sociala och ekologiska mål går före ekonomiska. Omställare och nerväxlare är ett begrepp som kan beskriva denna grupp.

Kanske kan en liten kommun som Arvidsjaur gå före och visa på en alternativ utveckling där människor lever nära naturen, jobbar mindre, lever ett socialt rikare liv som tär mindre på planetens resurser. Jag tror det är möjligt att utveckla lokala strategier för hållbar framtid i glesbygden!

LOKAL FÖRÄDLING

I **LOKAL FÖRÄDLING** utforskas sambandet mellan arkitektur, produktion och lokal utveckling.

Ambitionen med dessa framtidsbilder är att öka medvetenheten hos byggbranschen angående materialens fotavtryck och kretslopp, visa på samverkansmodeller för utveckling och innovation inom byggande samt öka förståelsen kring lokal produktion och dess synergieffekter för lokalsamhället.

● **GLOMMERSTRÄSK**

Nuläge.

Byn Glommersträsk, cirka fyra mil söder om Arvidsjaur, har en lång tradition och erfarenhet av företagande inom trävaruindustrin. Det sista sågverket i kommunen är nu Glommers Timber AB, vars produkter exporteras världen över. De lokala snickerierna GK Door och Lidéns Snickeri producerar dörrar respektive köksinredningar. Bioenergiföretaget Glommers Miljö Energi AB verkar för en hållbar energiproduktion utifrån lokala växtbaserade råvaror. Övriga aktörer fokuserar på traditionellt hantverk och byggnadstradition.

Trots ett starkt företagsklimat och ett engagerat civillsamhälle med många föreningar och utvecklingsgrupper så upplever invånarna att de måste kämpa för den offentliga servicen, resursbrist gör att den fysiska miljön på vissa platser förfaller och den bördiga åkermarken ligger i träda.

Kunskap, erfarenhet och engagemang finns i Glommersträsk. Detta är industrier och företag som kan verka för en lokal och hållbar produktion av byggnadselement för en inhemsk och lokalt präglad arkitektur men också fungera som testbäddar för forskning och innovation rörande lokal produktion och utveckling.

Här följer en rad framtidsbilder och scenarios som vill visa på platsens potential genom produktion, samverkan och engagemang!

Piteå (>1.5h)
Luleå (>2h)

Inlandsbanan

VI HÄMTAR KUNSKAP, ERFARENHET OCH TRADITION FRÅN: **LOKALA LEVERANTÖRER**

Suget efter trävaror har ökat dramatiskt och materialet ses som ett långsiktigt hållbart alternativ inom byggbranschen. Förr gick råvaran på export utomlands för vidare förädling men en större medvetenhet inom byggbranschen rörande materialåtgång och kretslopp av resurser har kunnat främja att den inhemska produktionen vidareförädlas på plats och användas mer lokalt.

Innovation och produktutveckling inom ekologiskt och hållbart byggande sker på plats då universitet inom regionen förlagt arbetsplatser och verkstäder i byn för ett nära utbyte med lokal kunskap och erfarenhet. Glommersträsk har förstärkt sin roll som ett ledande träkluster i Sverige.

Arvidsjaur (30 min)

Skellefteå (1 h)
Umeå (2,5 h)

AKTÖRER I TRÄKLUSTRET

- ① Lundströms Skogsbyrå AB
- ② Glommers Timber AB
- ③ Glommers Miljöenergi AB
- ④ Kontor/verkstad Träteknik, Luleå Universitet.
- ⑤ Öppen verkstad/möteslokal etc. - Slöjdare, möbelsnickare mfl.
- ⑥ GK Door AB
- ⑦
- ⑧ Lidéns Snickeri AB
- ⑨ Timmerhus och hantverk, privat företag.

Centrum

- centralt i byn finns bland annat mataffär, drivmedel, restaurang, vandrarhem, föreningslokaler och offentlig service såsom skola och äldreboende. Detta kluster av kommersiell och offentlig service har varit en förutsättning för företag att etablera sig på orten.

EXEMPEL PÅ FÖRNYBARA RESURSER* FRÅN GLOMMERSBYGDEN:

FURU (*PINUS SYLVESTRIS*)

Högrest barrträd. Furan är efter granen det vanligaste trädet i den svenska skogen. Virket har en mörk och rötfast kärna som är lätt att bearbeta. Vanligt byggnadsvirke till bland annat timmerhus. Används till golv, finsnickerier, plywood m.m

GRAN (*PICEA ABIES*)

Barrträd i gransläktet. Det dominerande trädslaget vid byggande och konstruktion. Granen är lämplig till fasadpaneler, knutbrädor och vindskivor då vattenupptagningen sker mer långsamt än i furu.

BJÖRK (*BETULA*)

Vanligt förekommande lövträd med vit stam med svarta fläckar. Veden är seg och hård, men rötbenägen. Brett användningsområde. Används bland annat till spån- och träfiberskivor, plywood, möbler, slöjd, golv och inredningar.

**Förnybar resurs är en naturlig resurs som töms långsammare än den fylls på. Växtbaserade råvaror bidrar till kolsänkor och biologisk mångfald.*

ASP (*POPULUS TREMULA*)

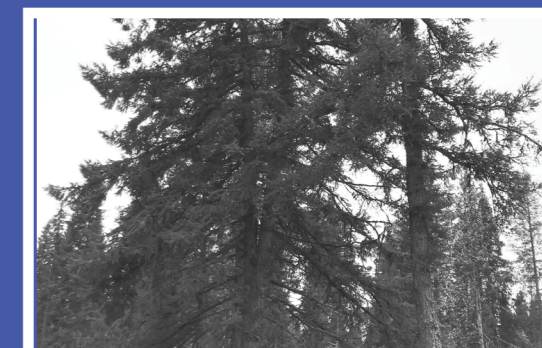
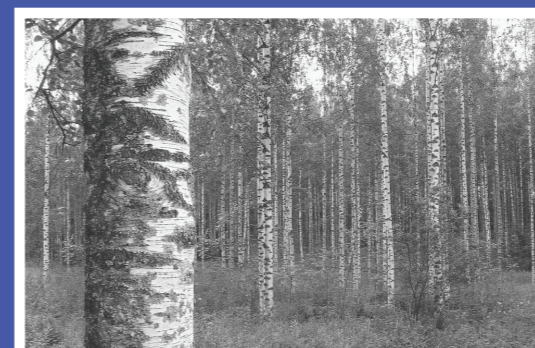
Snabbväxande träd i poppelsläktet. Veden är lättkliven och relativt formstabil. Kan med fördel användas som fasadmateriale då den tål röta bra. Andra användningsområden är golv, panel, skivor och dörrar.

RÖRFLEN (*PHALARIS ARUNDINACEA*)

Ett storväxt gräs (perenn). Rörflenens goda etableringsförmåga och den höga avkastningen, som är likartad i hela Sverige, gör materialet lämpligt för energi och byggmaterial (isolering). Det bidrar även till kolsänkor och biologisk mångfald på före detta åkermark.

LÄRK (*PHALARIS ARUNDINACEA*)

Är ett snabbväxande och stormfast träd. Har kärnfullt rödbrunt virke med smal gul splint. Är motståndskraftigt mot röta. Används till bland annat fönster, broar och väggpanel i hus.

Det lokala energibolaget värmer nu majoriteten av alla fastigheter!

Den goda uppkopplingen har förändrat arbetsmönster lokalt, regionalt och nationellt. Nu kan lokala ekonomier frodas trots landsbygds- eller glesbygdskontext.

Samverkan mellan universitet, näringsliv och industri har gjort Glommerstråk till en hub för innovation och produktutveckling inom träbyggnande.

Trä är nu det vanligaste byggnads- materialet för dess långsiktiga och goda inverkan på klimatet.

Bilen dominerar fortfarande persontransporterna men ökad samökning och lägre förbränning har minskat utsläppen.

Den inhemska matproduktionen har ökat och det strategiska läget och tillgången till goda matjordar har gjort Glommerstråk till ett centrum för odling och förädling.

HÅLLBAR OCH LOKAL PRODUKTION FRÄMJAR: LOKAL UTVECKLING

Företagen blomstrar i byn och inflyttningen har ökat. Genom samverkan och lokal organisering har inneburit att byborna själva fått delvis självstyre och makt över medlen. Byn styrs av en lokal parti- och politisk nämnd tillsatt av Arvidsjaur kommun. Samarbetet och förtroendet mellan Glommernämnden, kommunen och civilsamhället är utbredd och medför konstruktiva strategier och positiv utveckling för bygden.

Lokal planering sker i fördjupade översiktsplaner. Planen ger tydlig och konkret information om hur bygden ska utvecklas och hur byns samlade resurser ska utnyttjas.

Utöver de skattemedel som Glommernämnden ansvarar för driver bygden också ett lokalt utvecklingsaktiebolag: Glommersområdets utveckling AB där det lokala kapitalet binds i aktiebolaget som återinvesterar i byn.

I skolan har elevantalet vuxit stadigt och de äldre eleverna kan studera hemma på distans. Vidareutbildning via högskola och universitet kan också ske på distans.

Foto: Viktoria Wigenstam

“

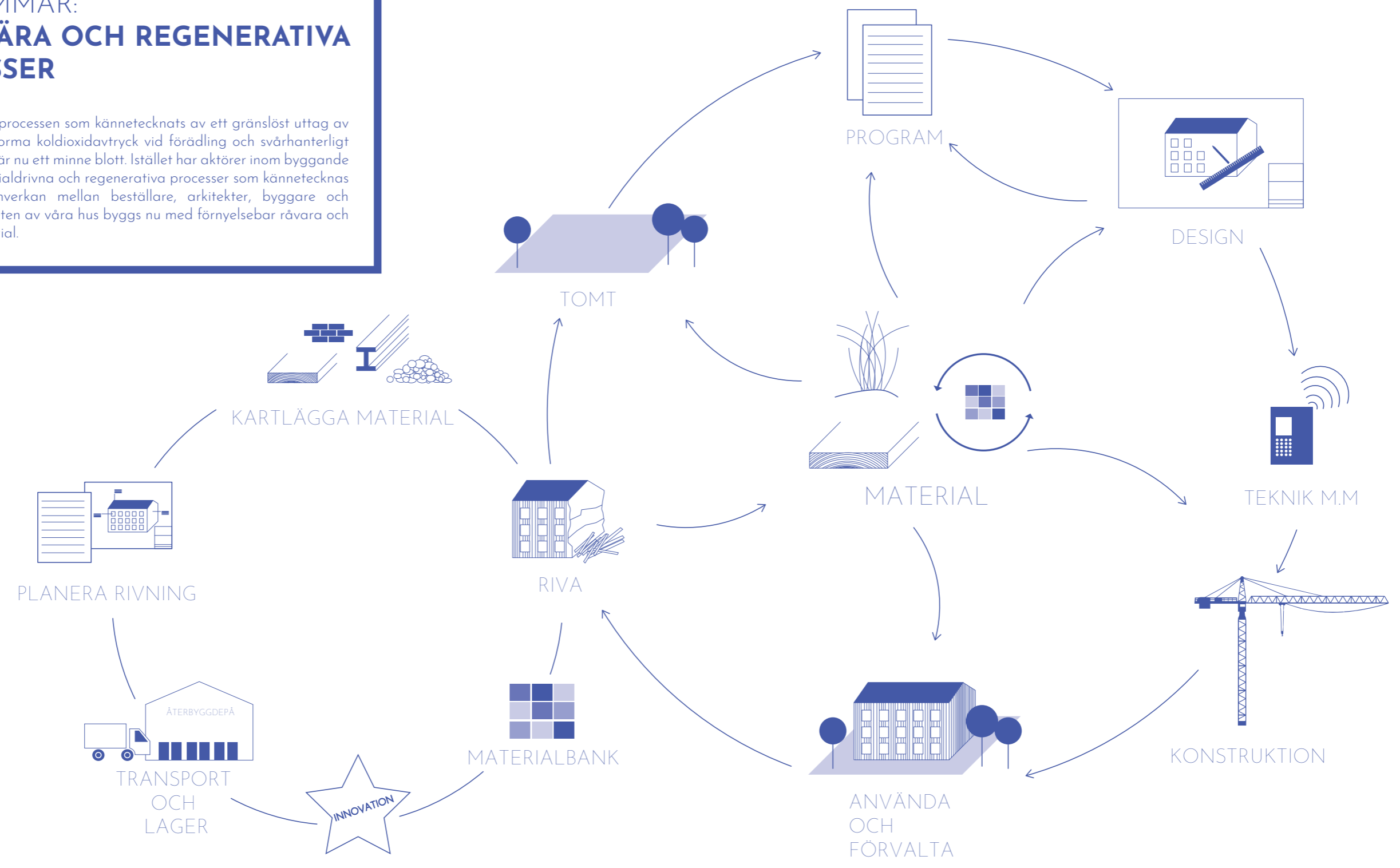
Jag tycker man ska tänka på byggnader på samma sätt som man tänker på en korg man köper i livsmedelsbutiken. Fast än den ser god ut vill man ju veta vad den innehåller.

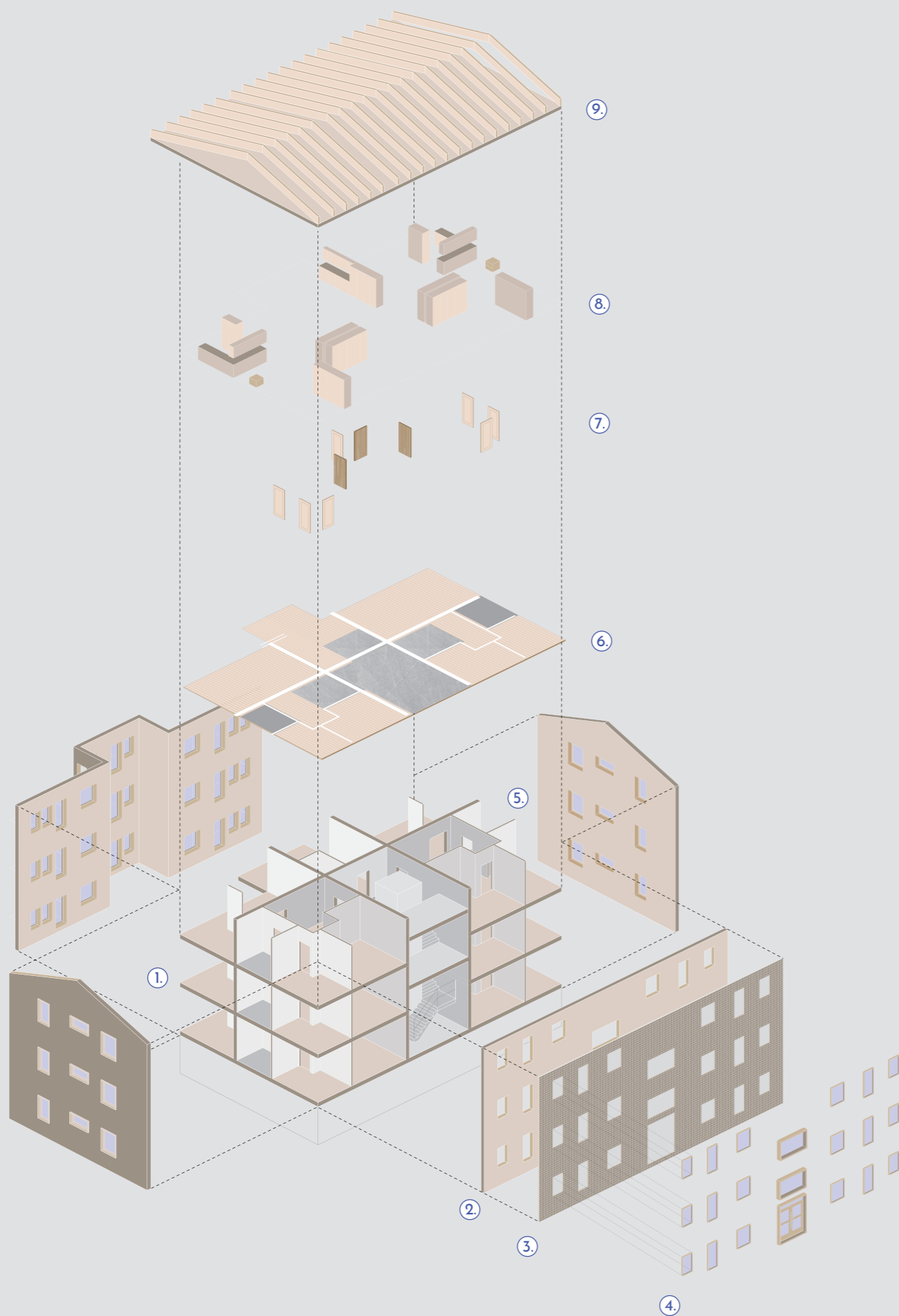
Arkitekt Sören Nielsen från danska Lendager Group.
Ur tidningen "ARKITEKTUR" no. 5 2019.

**VI ANAMMAR:
CIRKULÄRA OCH REGENERATIVA
PROCESSER**

Den linjära byggprocessen som kännetecknats av ett gränslöst uttag av naturresurser, enorma koldioxidavtryck vid förädling och svårhanterligt avfall vid rivning är nu ett minne blott. Istället har aktörer inom byggande anammat materialdrivna och regenerativa processer som kännetecknas av en god samverkan mellan beställare, arkitekter, byggare och brukare. Majoriteten av våra hus byggs nu med förnyelsebar råvara och återbrukat material.

VI REPARERAR OCH VÅRDAR: LOKALPRODUCERAD ARKITEKTUR

En ökad förståelse inom branschen för inhemsk produktion och materialens kretslopp har tillsammans med lagar och incitament frammanat sunda och ekologiska hus som signalerar en lokal förankring i sin materialitet.

Här visas ett flerbostadshus bestående av lokalproducerade byggkomponenter bland annat från Glommersbygden. Övriga komponenter är producerade i Norrbotten eller Västerbotten.

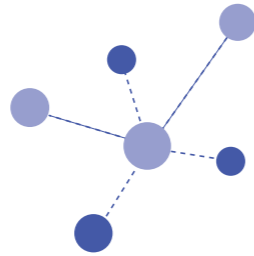
Reparation och utbyte av olika komponenter är möjligt. Byggnadsdelarna åldras likvärdigt och fungerar tillsammans över en lång tid. Fasadbyten går att göra utan att behöva ändra i grundkonstruktionen.

INNEHÅLLSDEKLARATION:

- ① Stomkonstruktion av lättbalkar av trä (ursprung AC*)
- ② Ytterväggen av lättbalkar av trä (ursprung AC)
- ③ Fasadklädnad obehandlad aspspån (ursprung BD*)
- ④ Fönster från lokal snickerifabrik (ursprung AC)
- ⑤ Innerväggar lättbalkar av trä samt (ursprung AC)
- ⑥ Inngolv av gran (ursprung AC)
- ⑦ Innerdörrar, GK Door, (ursprung BD)
- ⑧ Fast inredning, Lidéns Snickereri (ursprung BD)
- ⑨ Takstolar av limträ (ursprung AC)

*Landskapskod AC - Västerbotten och BD - Norrbotten.

LOKAL UTVECKLING GENOM SAMVERKAN LEDER TILL: ÅTERUPPBYGGNAD, INNOVATION OCH ATTRAKTION

SAMVERKAN

Det lokala utvecklingsbolaget inleder ett samarbete med trävaruföretagen i Glommersträsk, Arvidsjaur kommun och Umeå Arkitekt högskola med mål att belysa lokalproducerad träåvara och öka kunskapen om produktionskedjan hos blivande arkitekter. Bland annat görs studiebesök och workshops.

Utvecklingsbolaget vill ha något som sticker ut och inspireras av existerande projekt som verkar tvärdisciplinärt.

Bild från Arknat.

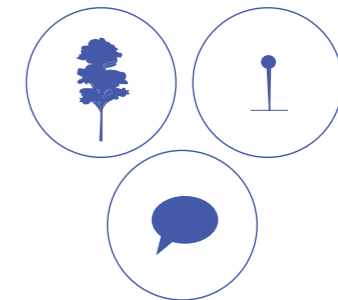
IDÉ TAR FORM

Utsikten från Glommersberget är vidunderlig och utkiksplatsen är en populär utflykt för bybor och besökare. Det lokala utvecklingsbolaget vill bygga möjlighet för övernattnig.

SKALA 1:1

Samarbetet leder till ett lokalt nyckelprojekt; en övernattningsstuga på Glommersbergets topp. Elever vid arkitekt högskolan får under en termin rita, experimentera och testbygga, i slutet utses en vinnare vars stuga byggs på plats.

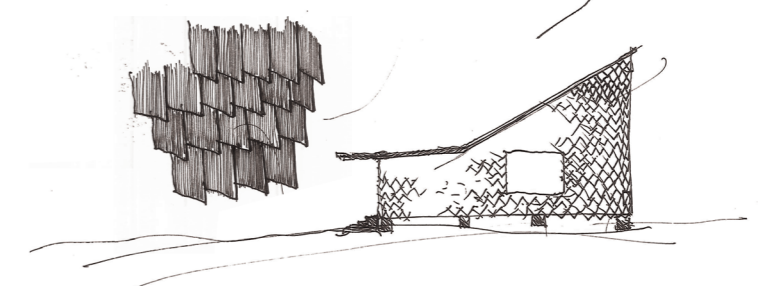
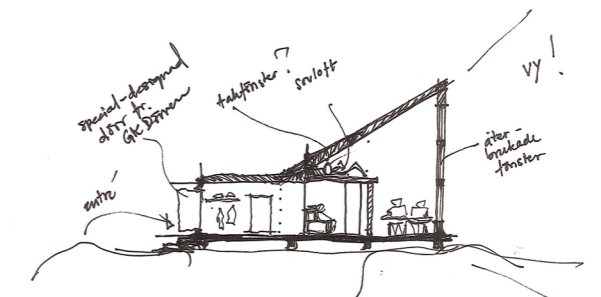

TYDLIGA MÅL

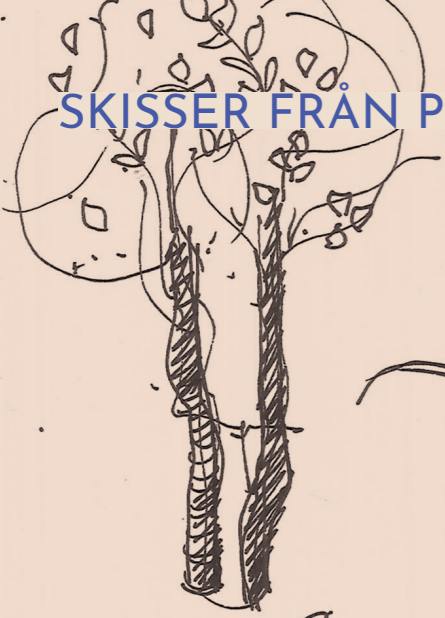
Designkriterier som främjar lokala material, dialog med beställare och platsspecifik design präglar processen.

FLERA FÖRDELAR

Nyckelprojektet kan ha mångdimensionella fördelar för involverade aktörer. Arkitektstudenterna får en ökad förståelse för lokala material och dess kretslopp, byn får en stuga vars hyresintäkter kan generera pengar till kommande projekt, involverade företag kan se nya materialhybrider ta form.

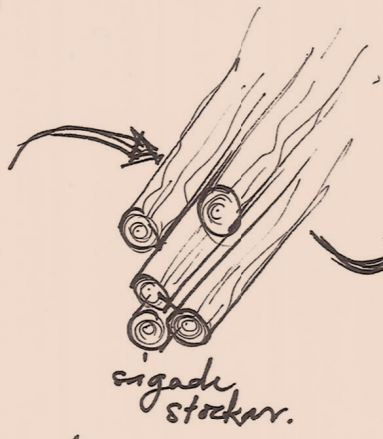

SKISSER FRÅN PROCESS:

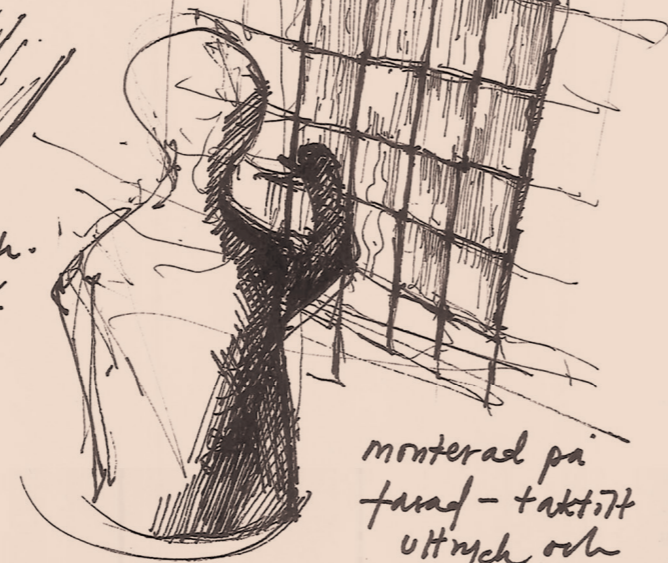
asp - ogräs?
vanligt förekommande
i hela Sverige.
lättkläven och
formstabil.

asp spin,
ej behandlade
håller ca 50 år

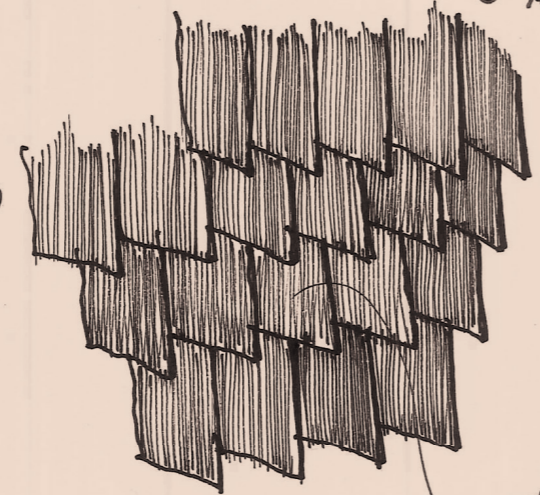

sågade
stockar.

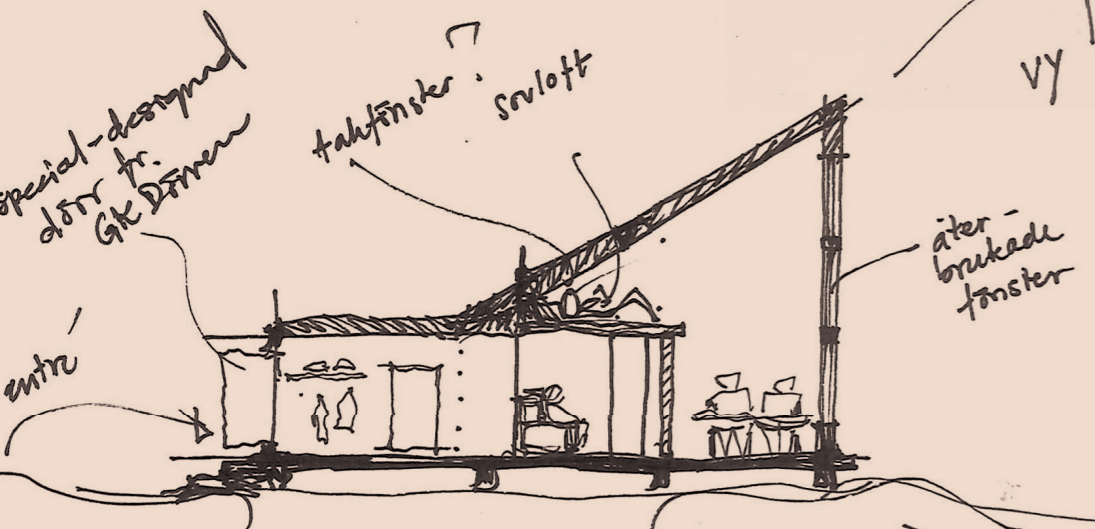
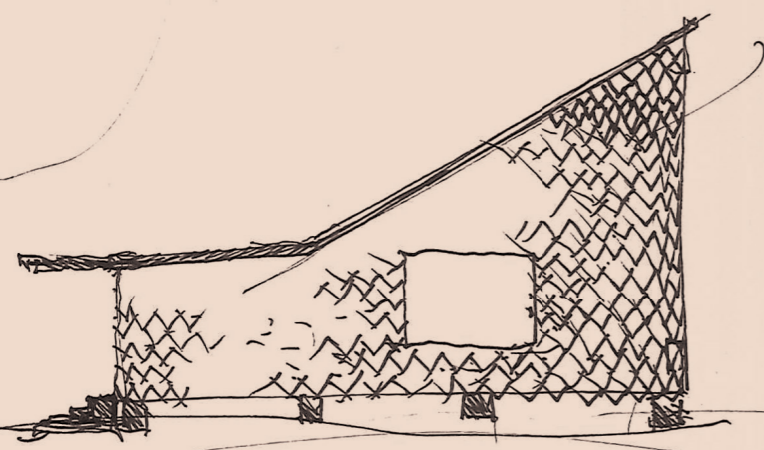
planh.
sågade
lökalt

monterad på
fasad - taktill
uttryck och
levande!!

Här är asp spinnsfasad
med ett spännande
geometriskt mönster
- detalj i fasad eller
entré alt. terrass/balkong

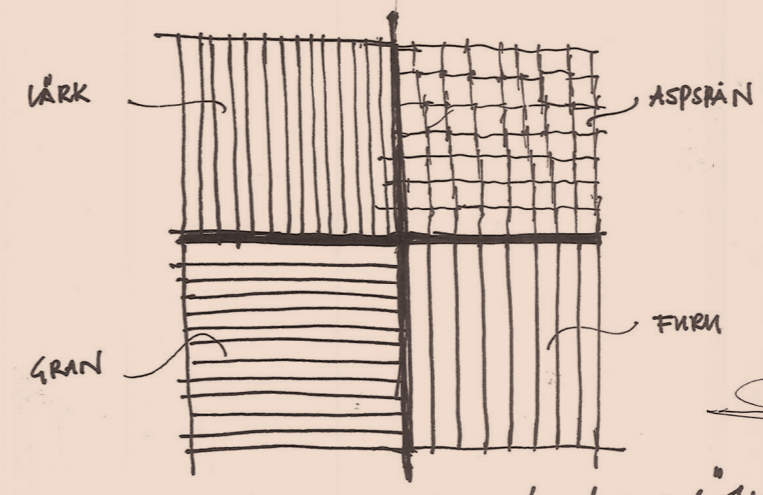
special-designad
dörr fr.
Gök Dörrar

takfönster
svulloft

äter-
brukade
fönster

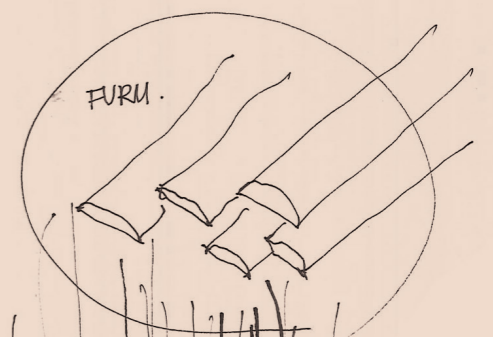
vy!

entré

LÄRK
GRAN
ASPRÄN
FURU

fasad modul "4WOOD"
"REPRESENTING LOCAL
WOOD"

FURU

INTERIÖR FASAD
AV RESTMATERIAL:
FRÅN "SÄGEN"
ANVÄND HELA TRÄDET.
BEVÄSNING/LUFT FR.
SIDAN FÖRSTÄRKER
TEXTUREN.

AKTIV
FASAD KONTRAST
PASSIV FASAD

HÄRLIGT
INOMHUS-
KLIMAT!

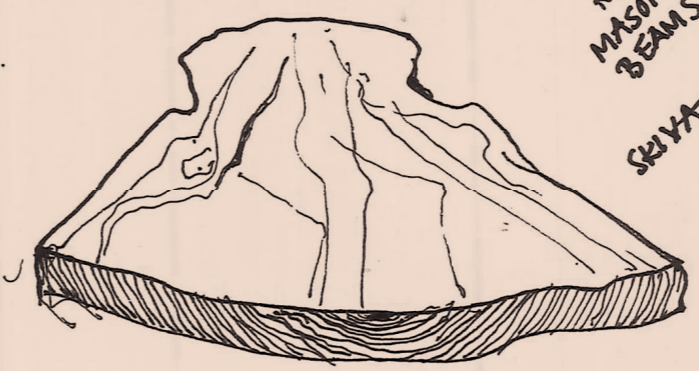
ANDAS
ANDAS ANDAS

TAKTIL
FASAD SOM
ÄLDAS VÄCKERT

ANDAS
ANDAS

KI-SKIV B.
MASONITE
BEAM S?
SRYA RÖPLEN
ISOLERING
BÄRLÄKT
SPIKÄKT
ASPRÄN

TJÄRA?

HYLLPLAN / NATURBORD (BJÖRK)

LOKAL TRANSFORMERING

I **LOKAL TRANSFORMERING** utforskas processen bakom transformeringen av den gamla skolan i Moskosel. Här är materialitet och återbruk i fokus samt vikten av dialog och samverkan mellan olika aktörer.

Ambitionen med dessa framtidsbilder är att visa på potentialen i det redan byggda och hur platser kan förändras och utvecklas om människor involveras och blir delaktiga.

Nuläge.

Byn Moskosel, belägen cirka fyra mil norr om Arvidsjaur, har genom decennier upplevt avfolkning då den offentliga servicen flyttat till centralorten. Tidigare fanns här bland annat skola, livsmedelsaffär och post men nu gapar många fastigheter tomma. Skolan lades ner 2013 och blev ett hårt slag för byn. Idag kämpar många invånare för en ökad service. Det lokala utvecklingsbolaget jobbar aktivt för en framtida servicepunkt med bland annat en digital livsmedelsaffär.

2018 såldes skolan och tillhörande tomt till Northern Sustainable Futures vars mål är att skapa ett kulturellt nav för möten och interaktion. I dagsläget pågår arbetet med att transformera skolan till en kulturell mötesplats för kreatörer, bybor och besökare.

Här följer en rad framtidsbilder och scenarios som vill visa på platsens potential genom transformering, inkludering och deltagande!

MOSKOSEL

THE
CREATIVE
LAB

VI SER POTENTIAL OCH MÖJLIGHET: I EN OMSTÄLLNING

Människors önskan efter att leva nära naturen i ett lugnare tempo har återigen gjort landsbygden till ett attraktivt alternativ till de överbefolkade städerna. Alternativa organisationsformer och digitalisering har gjort att människor kan leva och verka trots långa avstånd. Skolan i Moskosel är ett exempel på äldre bebyggelse som ger plats åt denna omställning.

INLANDSBANAN

Det ökade intresset för att resa med tåg har gjort att inlandsbanan nu trafikeras av regionaltåg året runt. Turister och boende i regionen kan nu resa på ett miljövänligt och smidigt sätt.

FÖRGRENAD STRUKTUR

Bebyggelsen i Moskosel har framförallt vuxit fram längs Abmorvägen i västlig riktning från E45. Majoriteten av husen är friliggande bostadshus.

MOSKOSEL CREATIVE LAB

Den gamla skolan fungerar idag som ett kulturellt nav genom lokala och globala influenser. Från att primärt ha varit en plats för barn har nu skolan öppnats upp för konstnärer, bybor och besökare.

SERVICEPUNKTEN

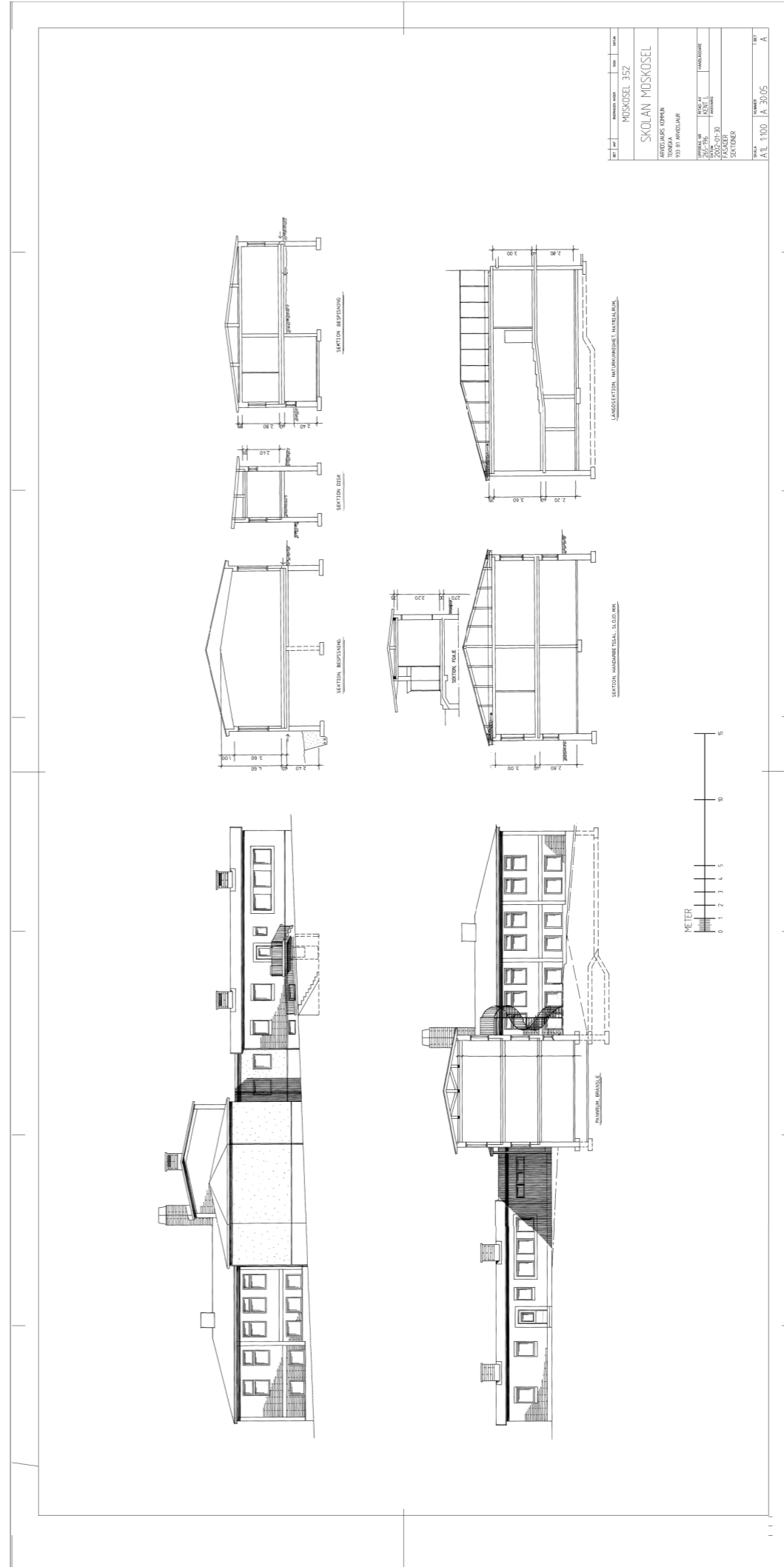
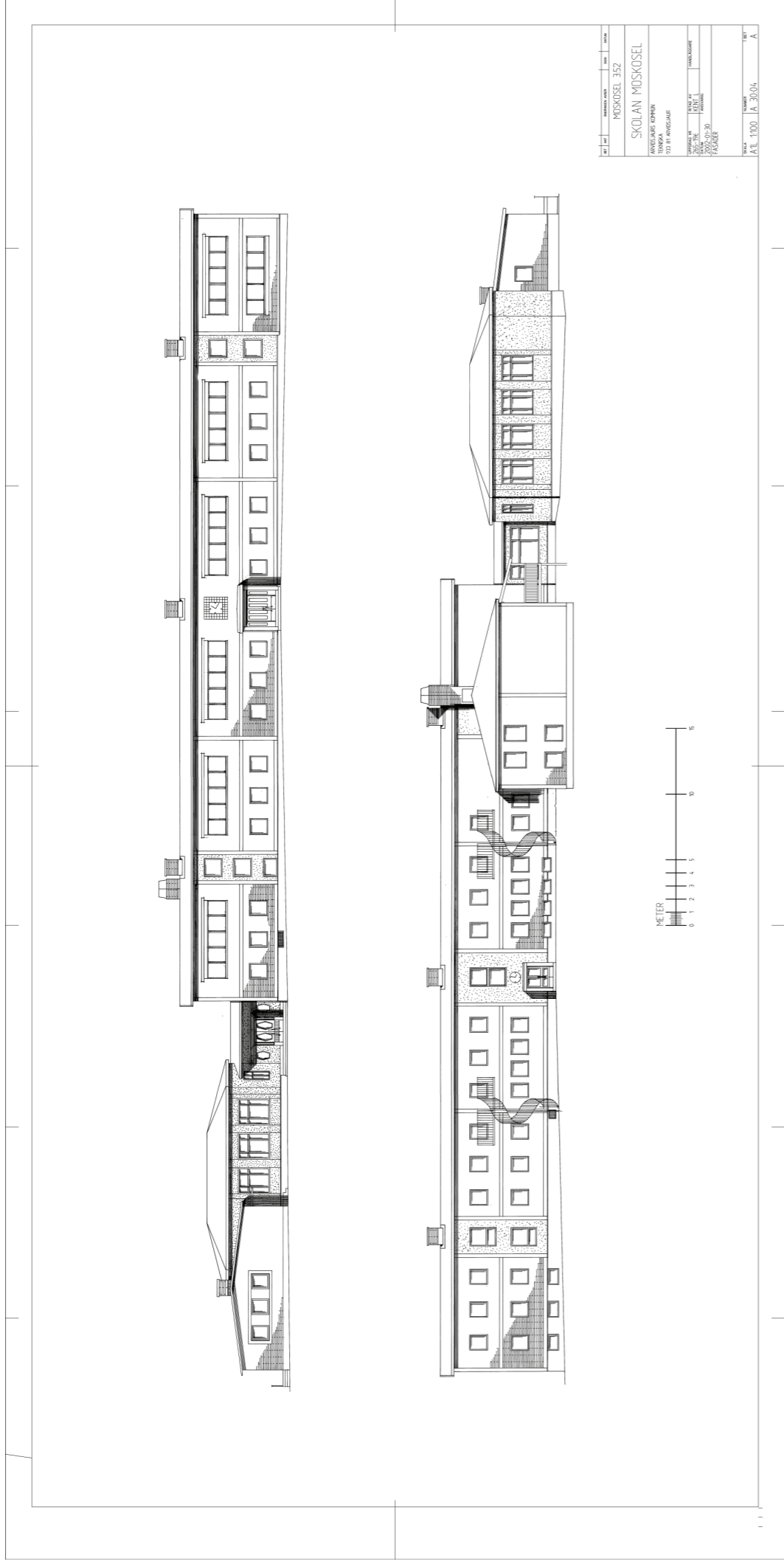
Mitt i byn finns "Servicepunkten" där bybor och besökare kan handla mat, ladda elbilen och träffas på en kopp kaffe. Digitaliseringen har gjort att välfärdstjänster och vidareutbildning kan erhållas på plats.

EUROPAVÄG 45

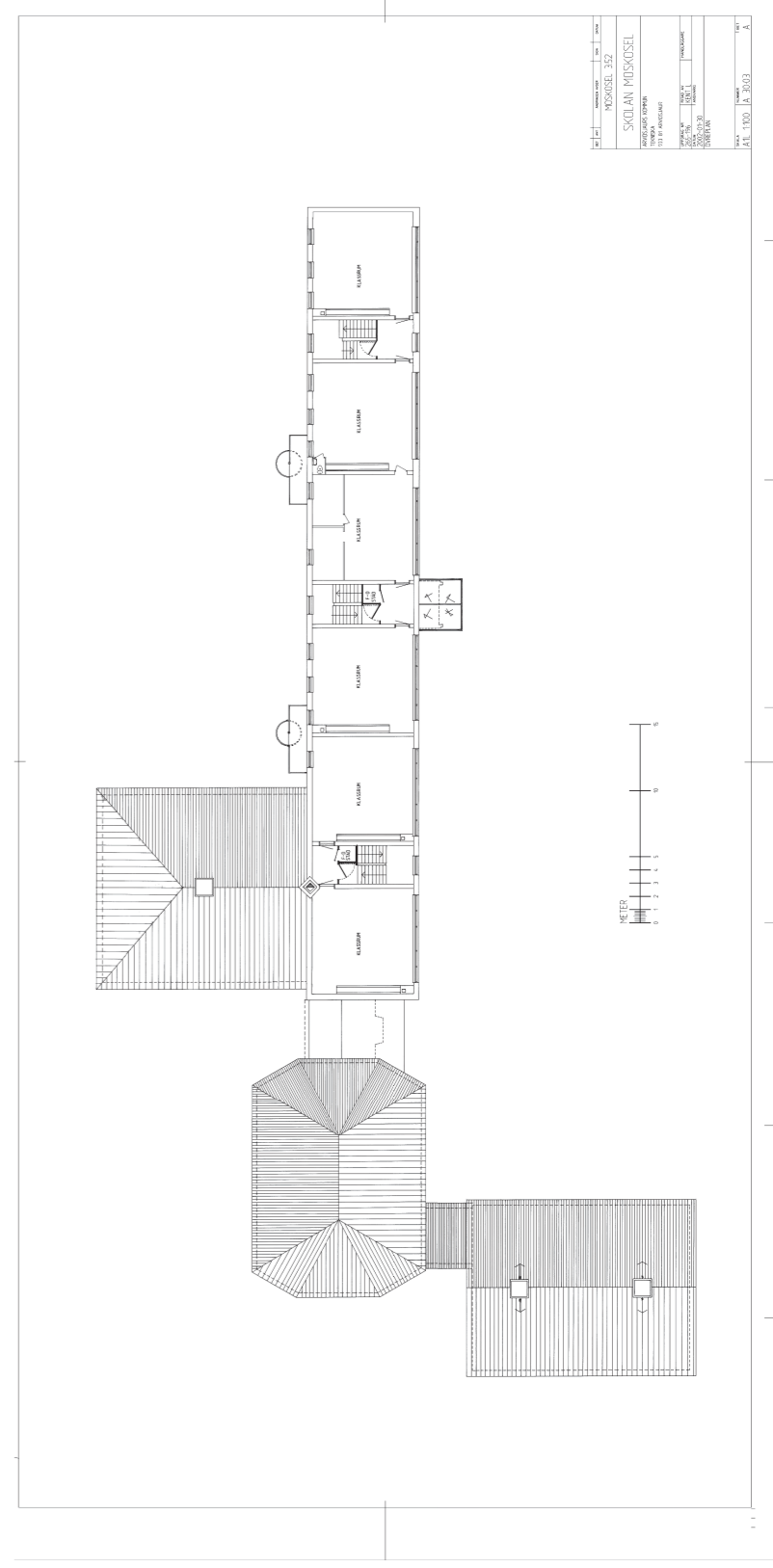
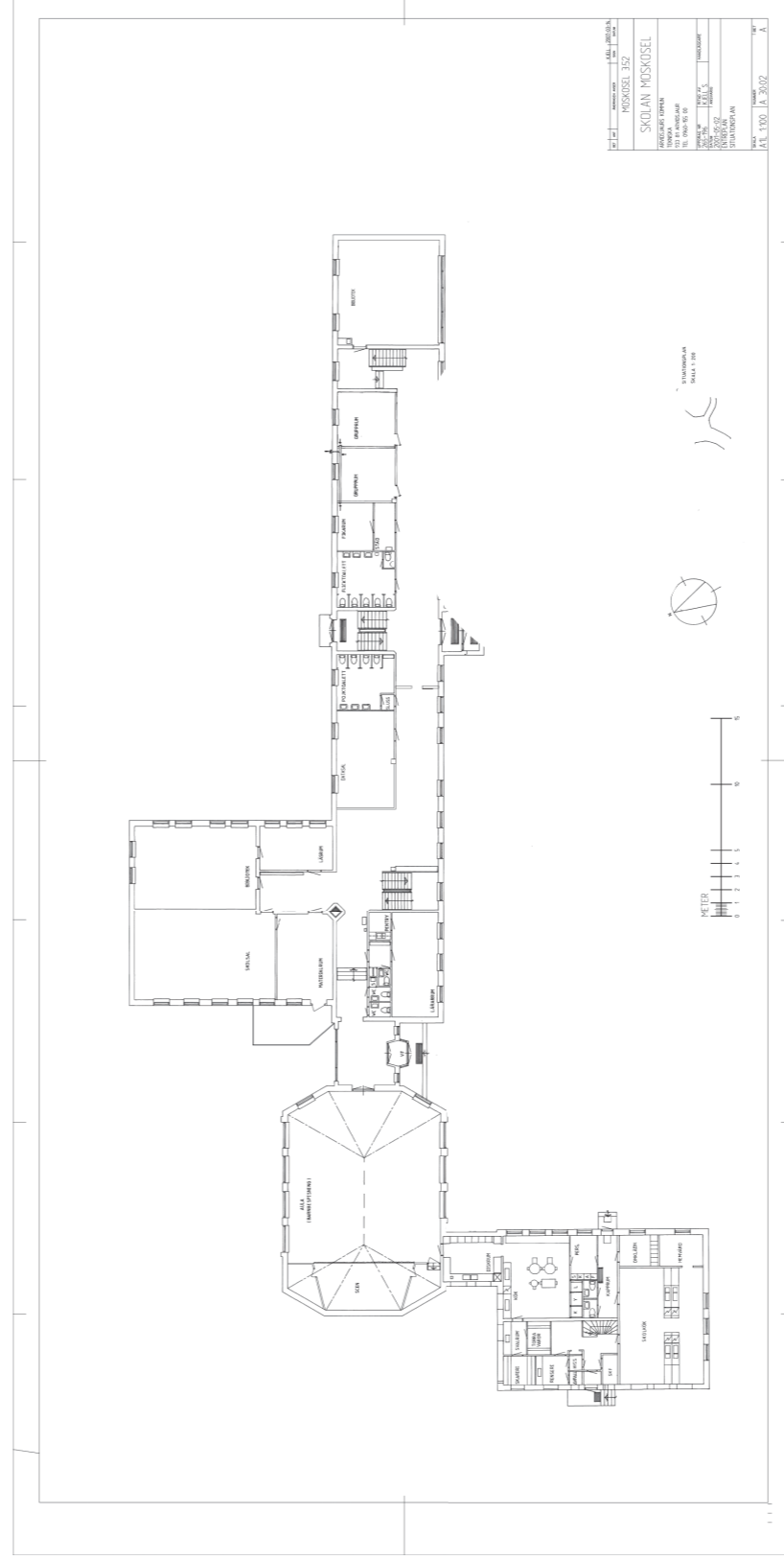
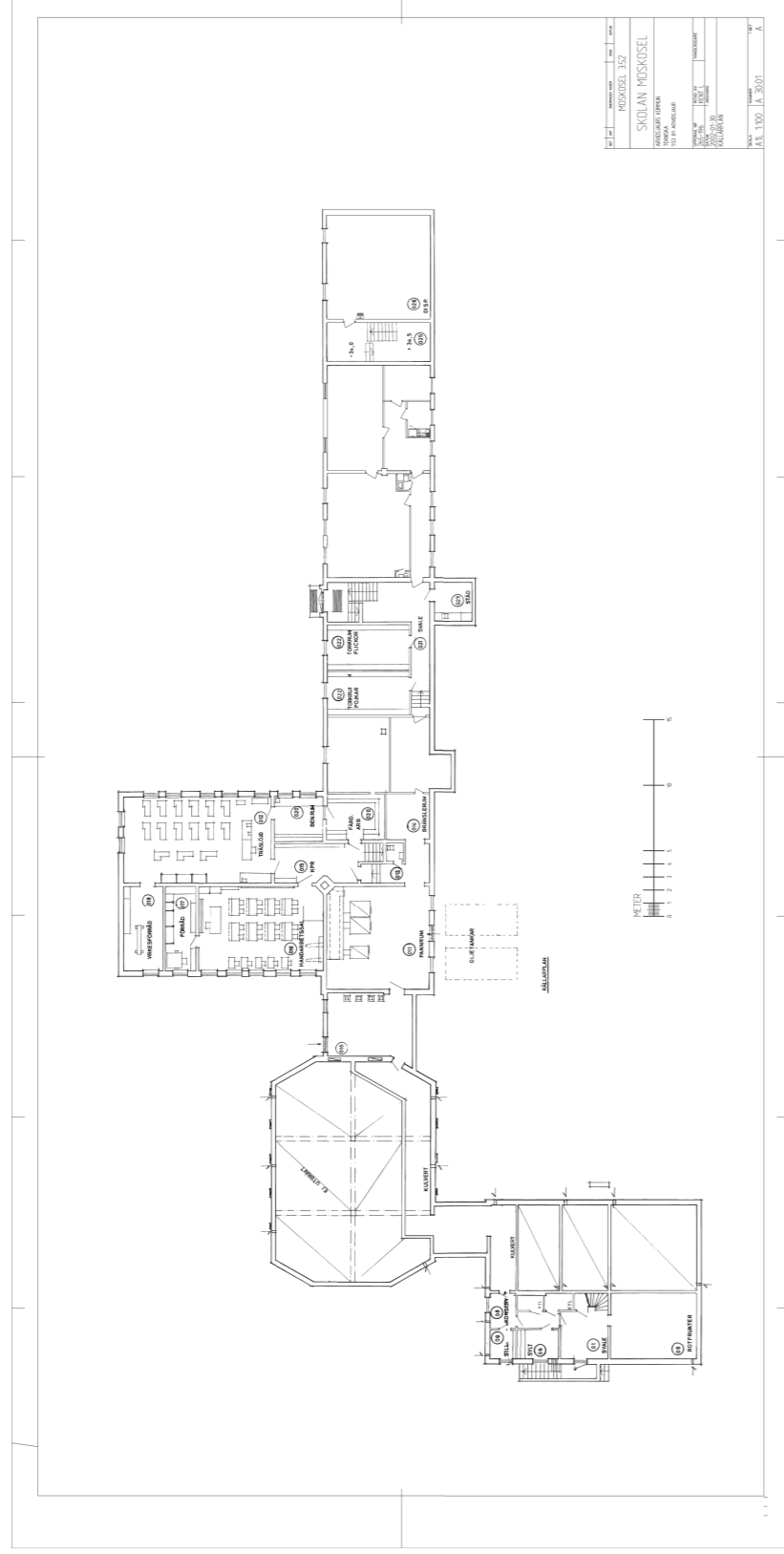
E45an sträcker sig från Göteborg i söder och Karesuando i norr. Längs E45an färdas många turister både vintertid och sommartid. Moskosel är ett givet stopp för många!

Skolbyggnaden: Fasader

Skolbyggnaden: Planer

SAMVERKAN OCH KREATIVITET FRÄMJAR: NYA FUNKTIONER OCH PROGRAM

Den gamla skolan fungerar idag som ett kulturellt nav genom lokala och globala influenser. Digitalisering och samverkan har åter gjort skolan till en plats för interaktion, kreativitet och delaktighet. Från att primärt ha varit en plats för barn har nu skolan öppnats upp för konstnärer, bybor och besökare. Det gränsöverskridande mötet möjliggör nya identiteter och upplevelser på en plats nära naturen.

SKOLAN BYGGS

1955
Klockarbackeskolan byggs med en area på 2360 kvadratmeter. En skola i rött tegel, med omsorg om material och detaljer. Förutom klassrum, slöjdsalar och bespisning byggs även ett omklädningsrum för gymnastik utomhus.

GYMNASTIKHALLEN

1979
Omklädningsrummen byggs ihop med en gymnastikhall. Hallen karaktäriseras interiört med sina limträbågar.

KOMMUNALISERINGEN

1989
Den 8 december klubbar riksdagen igenom att kommunerna ska ta ansvar över skolan och inte staten. För många landsbygds- och glesbygdskommuner innebär detta svårigheter ekonomiskt. Mindre byskolor hotas av nedläggning.

NEDLÄGGNINGSHOT

2008
Elevantalen minskar och skolan hotas av nedläggning. Oroliga bybor och splittrade politiker debatterar skolans vara eller icke varande. En nedläggning bidrar till stora utmaningar rörande byns framtid.

SKOLAN LÄGGS NER

2013
Kommunfullmäktige i Arvidsjaur beslutar efter en lång debatt att skolan i Maskosel ska läggas ner.

SKOLAN BYTER ÄGARE

2018
Linda Remahl och Goncalo Marques startar genom sitt bolag Northern Sustainable futures ett nytt kapitel i den nedlagda skolan. De ser en stor potential i byggnaden. Tillsammans med lokala krafter och andra nationella och internationella utövare vill de skapa en kulturell mötesplats.

Bidrag från Boverket

2019
Boverkets samlingslokaldelegation beslutar om bidrag till kulturlokaler som ägs av någon annan än staten, till exempel museer, teater- och konsertlokaler, konsthallar och liknande. Boverket tilldelar Northern Sustainable Futures bidrag för vidareutveckling av kulturlokalerna.

Ny detaljplan

2020
Ny detaljplan vinner laga kraft som möjliggör mer flexibilitet i framtiden och förhoppningsvis bidra till ökad service i byn.

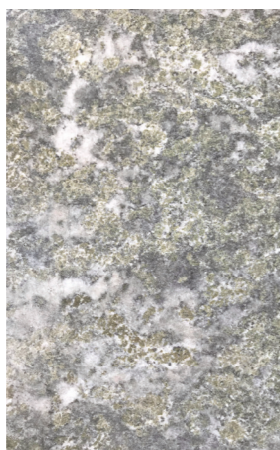
Maskosel Creative Lab

2020
Klassrummen fungerar idag som flexibla utrymmen där olika kulturella utövare får låta sina aktiviteter och alster ta form.

ÖKAT INFLYTANDE GÖR ATT: ARKITEKTUREN TRANSFORMERAS

DÅ:

Material och detaljer från skolans interiör. Detaljerna är omsorgsfullt bearbetade och materialen robusta, enkla och tåliga. De genomgående kvalitativa materialen har åldrats med värdighet och ger byggnadens exteriör och interiör en tidstypisk karaktär.

NU:

Konstnärer ges inflytande vilket ger rummen karaktär och en känsla av liv. Vackra detaljer bevaras och samsas med nya. Återbruk och kreativitet är ledord under transformeringen.

WE DON'T
LIVE SPACES
WE LIVE
MEANINGS

Northern Sustainable Futures. | MosKOSL

POTENTIELLT PROGRAM - ENTRÉPLAN

ART: "POSTCARD"
BY: J11

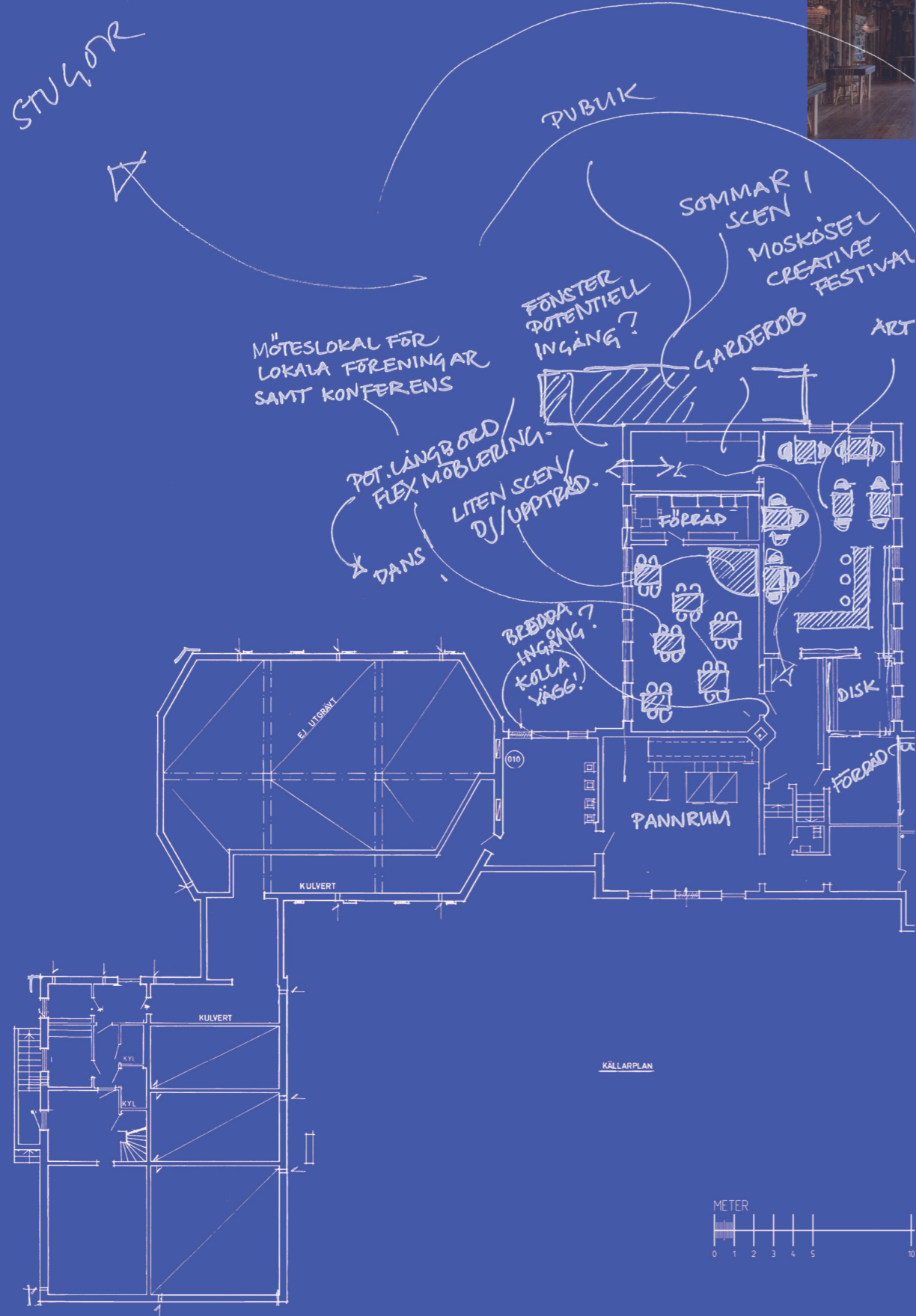

> ROOM
M SANDERS.

ART: "ARKIV MOSKOSEL"

POTENTIELLT PROGRAM - KÄLLARPLAN

STUGOR

ART: "MUSEUM OF THE SELF"
BY JIM SANDERS

FIXA:
PIANO!
ELUTAG...

AKUSTIK,
LJUD,
ÄGGKARTONG?!
STUDIO
MUSIK.
RELOKAL
FÖR UNG.

INGÅNG FR.
STUGORNA

FÖRVARING
FÖR GÄSTER
SKÅP/M.M

ART: "HIDING THE LIGHT" (2019)
FOREST INSTALLATION
BY JIM SANDERS.

ADMIN.
KONTOR

STÅD/
TVÄTT
ALT.
INFOPOINT
FÖR
BESÖKARE

KÖK/PENTRU
KAFFE TO GO -
VÄLKOMMEN -
INFO

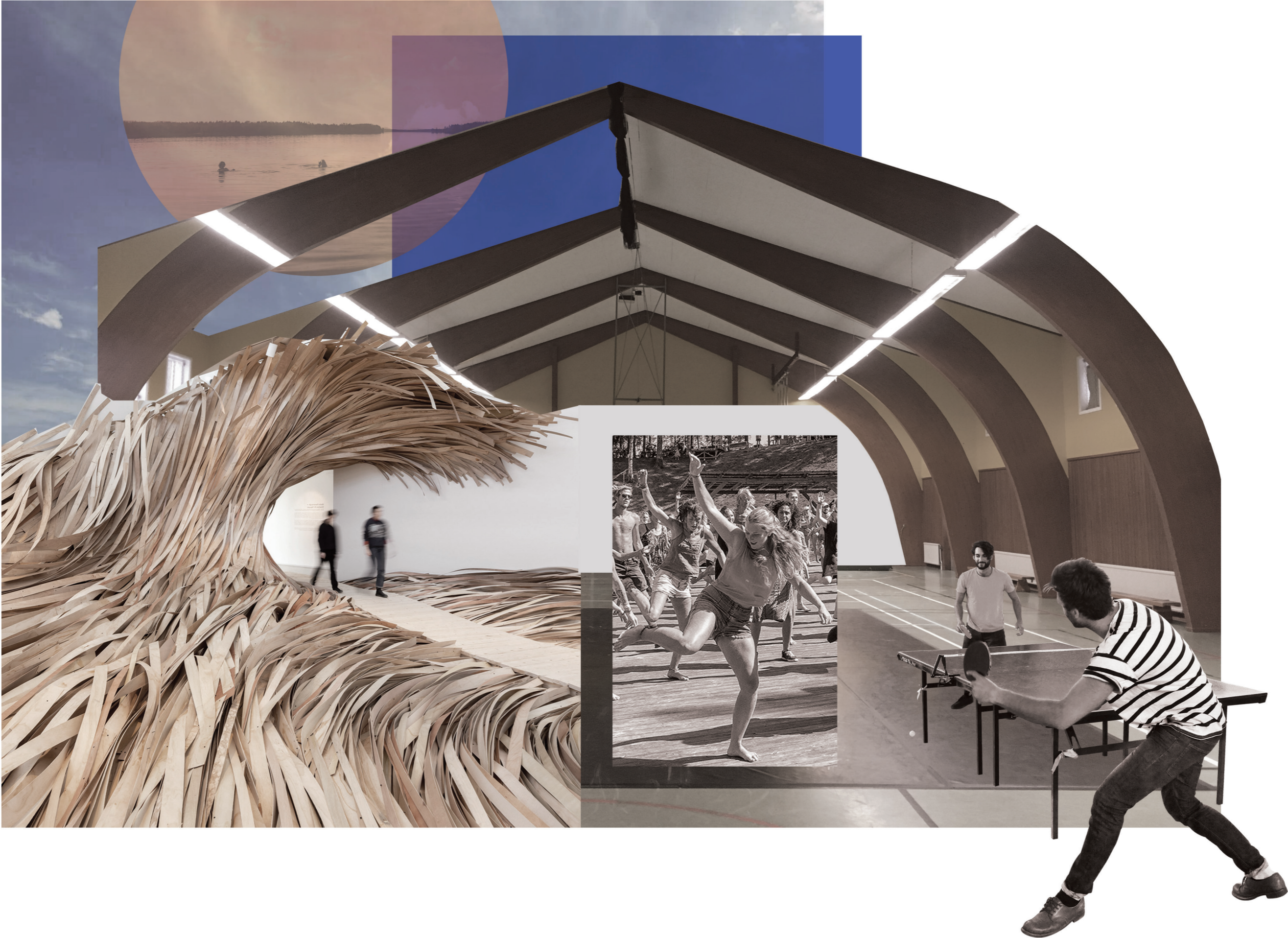
CONTAINER
UTSTÄLLNING/
EVENT M.M

EV. FLYTTAS
TILL SIDAN

AVSLUTNING:

**DET ÄR NU
DET BÖRJAR!**

Mumbai, Manila och Moskosel

Ny tid

Under en arkitektutbildning hinner många platser analyseras och tankar tänkas. Jag har upplevt platser som är vitt skilda i struktur, kultur och klimat men en sak har de gemensamt, de är alla bärare av berättelser. Berättelser om hur vi människor förädlat, skapat, byggt, raserat och byggt upp igen. När platser förvandlas till oigenkännlighet, försvinner delar av en berättelse om hur tidigare generationer hanterat dåtidens utmaningar. Idag upplever vi simultana kriser som kräver att vi tar vara på de platser som redan existerar istället för att förgöra dem.

Ingången till detta examensarbete var väldigt personlig. När jag åker hem till Arvidsjaur med omnejd ser jag dessa berättelser försvinna framför mina ögon och den utvecklingen skaver i mig. Lika ont gör det när jag ser nya, mindre hållbara, berättelser skapas i våra växande städer. Att jag dessutom genom mitt yrke är en del av den utvecklingen gör relationen till min profession något kluven. Roten till problemet, att mindre kommuner och dess invånare på den svenska landsbygden överges till förmån för växande städer, är komplex och bottnar i väldigt mycket.

Målet med arbetet är att vidga och tänja på begreppet hållbarhet i relation till arkitektur och planering. Detta vida begrepp som genomsyrar allt från globala politiska agendor till människors vardag. Jag upplever att diskursen är väldigt snäv och att arkitekter bidrar till den begränsningen då många frågor rörande samhällsutveckling och hållbarhet koncentreras till städer. Här finns det en lucka att fylla, fler berättelser måste berättas! Hållbarhet är och kommer förbli aktuellt så länge vårt samhälle fortsätter vara ohållbart. När klyftorna växer, samhällen slits isär och jordens medeltemperatur stiger är det lätt att kapitulera. Vars ska man börja?

Hållbarhet får inte stanna vid vackra ord utan begreppet måste omsättas i handling. Därför har jag valt att studera det *lokala* i hopp om att hitta lösningar och ledtrådar till ett hållbart agerande. Kanske kan de sociala och miljömässiga ojämlikheter som vi ser idag ge upphov till nya berättelser, initiativ och strategier för arkitekter och planerare?

Jag har i mitt arbete låtit tre frågeställningar leda mig:

Vad är det lokala och hur kan det bidra till en hållbar utveckling?

Vad är hållbar arkitektur?

Hur ser arkitektens roll ut i en tid av omställning?

Nedan följer ett resonemang kring dessa frågor utifrån den kunskap och de begrepp som jag samlat på mig under arbetets gång.

Jakten på det lokala

Att lokalisera

Jag har i mitt arbete tittat bakåt, blickat framåt och analyserat nutiden genom samtal, seminarier, teori och empiri, i hopp om att utveckla och bredda förståelsen av det lokala. Från början var min tolkning av det lokala något platsbundet och begränsat. Jag valde att jobba med Arvidsjaur (senare mer specifikt Glommersträsk och Moskosel), för att undvika generella antaganden och gissningar som jag ofta tycker präglar toppstyrda gestaltningsprocesser. Lokalkännedom och förankring gav legitimitet åt mig som arkitekt, min process och förhoppningsvis mitt resultat. Definitionen av det lokala växte under arbetets gång, då det konkreta platserna sattes i ett större sammanhang. Skolan, skogen, industrierna var alla fysiska konkreta ting men sen tillkom alla processer runt om. Engagemang, arbete, lust, gemenskap, utbyten, flöden, nätverk. I det mötet uppstod något som jag tyckte var intressant och något unikt. Något att ta fasta på och lära sig av.

Arbetet kom att heta "Lokalisera", för jag upptäckte ganska snabbt att det var just det jag gjorde. Jag lokaliserade platser och byggnader i behov av utveckling, jag lokaliserade råvaror, människor, produktion, nätverk, kunskap, ekonomiska flöden, gemenskaper, idéer, initiativ, allt detta som har med arkitektur att göra men som inte alltid syns. Målet var att hitta samband mellan dessa företeelser och belysa dem, för det är inte alltid vi uppmärksammar den nödvändiga symbiosen mellan människan och den fysiska miljön (läs dagens byggande). Den ena existerar inte utan den andra och det är grundläggande i förståelsen av vad som är en hållbar utveckling.

“

Min plan ingår också att Lidéns Snickeri ska bli anlitade för att tillverka skåp till hotellet. I så fall finns det nämligen en chans att de behöver bygga ut sin fabrik i Glommersträsk och det vore roligt att bidra till.

Arkitekten Maria Block resonerar kring samband mellan arkitektur och lokal utveckling. Ur tidningen "ARKITEKTUR" no. 7 2018.

Platserna och människorna

Kontakten med Linda och Goncalo och deras engagemang runt transformeringen av skolan i Moskosel väckte genast mitt intresse. Här hade två personer påbörjat en process som för mig var smått revolutionerande. Jag kunde i samtalen med dem knappt förstå att detta hände i min hemkommun Arvidsjaur. Kultur, konst, utbyten, spännande rumsligheter, allt detta som oftast förknippas med större städer fanns nu i Moskosel. De tog emot mig med öppna armar och hemlängtan växte sig ännu starkare.

Min relation till Glommersträsk har funnits med mig sedan barnsben då jag har släkt där. Denna produktiva bygd som idag levererar varor lokalt som globalt har alltid imponerat med sitt innovativa företagande och lokala engagemang. Men det var när jag i en artikel i tidningen Arkitektur (2018) läste om arkitekten Maria Blocks samarbete med Glommershus som poletten trillade ner. Artikeln handlade om Lusthusbacken, ett bostadsprojekt i Piteå som bestod av lokala och hållbara material från stomme till detalj. God samverkan mellan beställare, byggare och arkitekt präglade processen. Det blev tydligt i detta exempel med Lusthusbacken, hur lokalt producerad arkitektur som utgår ifrån lokala förutsättningar kan nå mål relaterade till både ekologi, ekonomi och social hållbarhet.

Är det lokala hållbart?

I mina framtidsbilder i "Lokal förädling" som utspelar sig i Glommersträsk utforskar jag sambanden mellan produktion, arkitektur och lokal utveckling. Ambitionen med framtidsbilderna har inte varit att leverera en färdig strategi utan jag vill bidra till en diskussion genom att medvetandegöra och synliggöra dessa samband.

Om träråvaror från våra skogar förädlas lokalt och används lokalt (regionalt i mitt fall) kommer det gynna lokala entreprenörer och pengarna stannar kvar i bygden. En ökad medvetenhet angående materialens kretslopp inom branschen kan driva fram en efterfrågan som får övriga aktörer att ställa om. Om framtidens arkitektkår efterfrågar kvalitativt specialvirke kommer delar av skogsbruket att ställa om.

Uppförandet av hus med stomvirke, dörrar och köksinredning från Glommers Timber AB, GK Door och Lidéns Snickeri bidrar till lokala arbetstillfällen och en arkitektur som förmedlar en lokal identitet genom sin materialitet. En lokal och hållbar arkitektur kräver en medveten och ambitiös beställare samt en arkitekt som kan försumsliga och gestalta idéerna. I en materialdriven och cirkulär process kan även materialet i sig ses som en aktör som kan definiera möjligheter och begränsningar.

Detta är ett hypotetiskt resonemang av mina framtidsbilder och scenarios i Glommersträsk och enligt mig hållbara modeller för produktion och utveckling av en regional arkitektur vars existens sprunger lokala förutsättningar. Enkelt i teorin men svårare i praktiken.

Verkligheten som den ser ut idag skulle kunna facilitera fler arkitektoniska processer vars resultat och materialitet förankras mer lokalt. Men det finns också en rad förhindrande strukturer, bland annat lagar och regler som förhindrar kommuner att ställa särkrav vid byggande vilket enligt Maria Block (Arkitektur, 2018) försvårar för de aktörer som vill gå i bränschen för ett hållbart byggande. Oklarheter och okunskap vid upphandling samt bristande incitament för social och ekologisk hållbarhet är andra faktorer som försvårar lokalt förankrade processer.

Fasadmodell av aspspån från Glommersträsk redo att tjäras.

Lokal gemenskap över en lokal angelägenhet

Det finns många vägar att gå mot hållbara framtider. Vi kan bo i staden, på landsbygden och i glesbygden och alla vara hållbara men på olika sätt och detta måste givetvis speglas i diskussionen rörande en hållbar samhällsutveckling. Om dagens kris(er) görs till en mer specifik och lokalt förankrad angelägenhet då är också chansen att fler tar sig an den utmaningen. Idag utgår diskussionen rörande framtidens utmaningar ofta från ett urbant och tillväxtorienterat perspektiv, då blir hållningen bland de som inte inkluderas att det är "stockhålmarnas bekymmer de här ve climate". Om så vore fallet hade de extrema skyfallen och skogsbränderna bara drabbat huvudstaden men så är inte fallet.

Vi har alla olika perspektiv på verkligheten och däri ligger också potentialen. Du bidrar med det du kan och jag med mitt, ett plus ett blir tre. Så uppstår synergier. Det som varit intressant under processens gång är just detta: hur olika perspektiv och idéer läggs samman, och hur nya tar form. När Nils Phillips i Röstånga förklarar dynamiken i den sociala mobiliseringen och kraften när det lyckas blir det så uppenbart att utveckling och samhällsbyggande inte nödvändigtvis måste kosta pengar och innebära stora koldioxidavtryck. Det som behövs är ett humant kapital där olika människor med olika bakgrunder och erfarenheter ges utrymme att delta och medverka över frågor som berör till exempel deras närmiljö.

Denna sociala mobilisering är beroende av skala. En by på 300 invånare kan ha lättare att mobilisera men i en stad på 300 000 invånare måste skalan brytas ner och olika faktorer definieras. Detta kan vara rumsliga gränser som reglerar tillgång men också faktorer som rör ägande och ansvar.

Arkitektens roll

Saknad länk

Något som jag slås av varje gång jag kommer hem till Arvidsjaur är känslan av att det finns ett sammanhang som väntar. Det kanske är så med rötter som en gång rotat sig men jag har också vänner som inte alls delar den upplevelsen av deras hemort eller stad. Kanske för att sammanhangen i Örebro, Falkenberg eller Gävle inte alls är lika definierade och självklara.

I februari i år gick jag in på kommunhuset för att prata om mina tankar och idéer inför projektet med Amanda som jobbar som kulturkoordinator. När jag gick ut cirka två timmar senare hade jag förutom mötet med Amanda, pratat med skolchefen (min gamla musiklektör) vid kaffeautomaten, hälsat på kommunchefen som i förbifarten tipsade om ett stipendium och jag hann även äta mig ett uppdrag rörande den lokala sommarfesten.

Just i detta exemplet ligger potentialen för mindre kommuner. Återigen kommer jag till slutsatsen att det handlar om skala, sammansättning och rätt till inflytande. Öppenheten och närheten är avgörande för att brygga avstånden mellan formella institutioner och informellt engagemang. I planeringen av kommunens gemensamma resurser kan en fördjupad översiktsplan gällande ett utpekade område fungera som ett viktigt instrument som komplement till lokala utvecklingsplaner. Ambitiöst genomförd ger den en detaljerad information om hur gemensamma resurser ska nyttjas och vilka åtgärder som behöver genomföras. Vidare kan sociala och ekonomiska mål rörande hållbarhet beskrivas.

Att ta fram en gemensam vision kräver lyhördhet och förmåga att omsätta lokalsamhällets önskingar och idéer i rumsliga gestaltningar. Enligt mig har arkitekter

Alltså, efter att ha bott i Umeå/ Stockholm i några år där ingen kunde bry sig mindre om man är där eller inte, så måste jag ju säga att Arvidsjaur sure knows how to make you feel welcome. Var eller varannan person säger ju rakt ut "flytta hit!!! kom hit!! vi hittar ett jobb!"

goda förutsättningar att facilitera processer som rör framtida visioner då vi har en helhetssyn och långsiktigt tänkande. Inom vår profession finns förmågan att relatera sociala företeelser med rumsliga faktorer, denna förmåga kan "läsa upp" potentialen i redan byggda miljöer med hjälp av lokalt inflytande från brukare och eventuella rumsliga anpassningar.

Idag är arkitekten främst en konsult som inte träffar vare sig brukare eller byggare, denna inläsning förhindrar en dialog och ökad förståelse mellan olika aktörer. Vidare är arkitekter och planerare koncentrerade kring städer vilket lämnar många mindre kommuner utan kompetens. Vi mister därmed en potentiell länk, som arkitekter kan utgöra, mellan formella beslut och informella önskemål som behövs i omställningen till ett hållbart samhälle.

Lokala processer

Vi står inför en omställning. Förändringar rörande produktion, konsumtion och markanvändning är en förutsättning för att klara av de högt uppsatta klimatmålen. Detta ställer enorma krav på aktörer inom byggbranschen och politiker. Idag befinner sig branschen i ett linjärt tänkande där vedertagna sanningar styr byggandet och planerandet. Detta stela paradig som fortfarande utgår ifrån modernistiska principer att ersätta det gamla med det nya måste utmanas och omvärderas.

Det vi behöver göra klart för oss är att en god och hållbar utveckling inte behöver se likadan ut överallt. Alla platser bär på olika förutsättningar vilket måste speglas i hur vi utformar våra fysiska miljöer, hur vi organiserar oss men framförallt hur vi förvaltar det som redan existerar. Vi behöver inte gå över ån för att hämta vatten!

Detta förhållningssätt gentemot det redan byggda utforskar jag i "Lokal Transformering" i byn Moskosel. Här har kommunen och andra involverade agerat tillsammans för en hållbar transformering av den gamla skolan. Kommunen har bland annat genomfört en detaljplaneförändring som möjliggör ett mer flexibelt program på platsen. Detta har i sin tur hjälpt verksamheten att utvecklas mot ett alternativt och hållbart nav för kultur och konstnärlig verksamhet. Denna samverkan runt skolan är ett konkret exempel på en hållbar och lokal process. Det är processer likt denna som enligt mig måste belysas och lyftas fram oavsett var i landet de äger rum.

Vision och verklighet

Den centralisering och storskalighet som genomsyrar vår samhällsutveckling resulterar ofta i fysiska miljöer som mer liknar kulisser än goda livsmiljöer. Fina ord om hållbarhet och utveckling används i marknadsföringen men verkligheten ser annorlunda ut. Minskade koldioxidutsläpp är viktigt i produktionen av arkitektur men hur den ska komma att fungera och facilitera en hållbar livsstil är minst lika relevant.

Här har arkitekter ett ansvar att medvetandegöra och argumentera för åtgärder som ur olika perspektiv är relevanta för att uppnå uppsatta mål rörande klimat och hållbarhet. I vår yrkesskicklighet ligger potentialen i att se framåt och väva in olika perspektiv. Vi måste vara visionära och djärva och våga föreslå det andra inte vågar eller ser. Vi måste inkludera och väva samman olika verkligheter för att skapa dynamiska och goda livsmiljöer. Däri ligger också ett ansvar att kliva utanför den egna bekvämlighetszonen och ta in alternativa berättelser om vad som är hållbart. Livet i staden har sina fördelar det har också livet i glesbygden.

I mitt arbete har jag praktiskt utforskat dessa nya roller. Jag har med ett nyfiket och en öppen inställning samtalat, frågat och funderat vilka faktorer som bygger hållbara samhällen.

Illustration: Benjamin Wells

Alla aktörer bär ett ansvar att bidra till en hållbar utveckling inom planetens gränser. Staten, kommunen, civilsamhället och individen. Hållbarhet är en komplex och många gånger obekväma fråga just för att den utmanar invanda mönster och rutiner, just därför måste vi utmana vår bransch genom att stötta, dela, prata, diskutera, vrida och vända tillsammans med andra arkitekter, brukare, beställare och byggare.

En hållbar arkitektur

Arkitekturen sitter fast i städerna

Globaliseringen, den tekniska utvecklingen och digitaliseringen har förändrat vårt samhälle i grunden och hur vi relaterar till varandra. Vi är inte längre bara platsbundna, vi kan arbeta på distans och röra oss mellan olika verkligheter via ett klick samtidigt har de allra flesta människor en plats där de sover om natten, en matbutik de ofta handlar i, och de flesta skolbarn återvänder dag efter dag till samma skola.

Vi kommer alltid vara i behov av fysiska miljöer som stödjer mänskliga behov och som faciliterar möten och hållbara handlingar. Vi måste verka för en arkitektur som tar hänsyn till sociala, ekologiska och ekonomiska förutsättningar. Problemet idag är dominansen av det sistnämnda. Produktion av varor kan gott styras med tabeller och kalkyler men socialt kapital, till exempel tillit, flyter och låter sig inte mätas. Arkitekturen befinner sig i den konfliktytan, den är konkret samtidigt som den är abstrakt och omätbar. Tyvärr präglas dagens samhällsutveckling av en besatthet att mäta, väga och utvärdera vilket försvårar alternativa processer som inte alltid går att kalkylera.

Denna problematik nämner både Nils Phillips i Röstänga och Sara Ericsson i Malmö i mina samtal med dem. Samtidigt ser de (och jag) möjligheter där ekonomerna inte gör det, på landsbygden! I staden råder brist på dynamik, inflytande och mångfald i byggandet till följd av det ökade trycket och storskaligheten. Det saknas bostäder och lokaler till rimliga kostnader där till exempel alternativt förvaltande och organisationsformer kan testas. Det är endast stora byggjättar som har ekonomiska muskler att vänta ut de långa planprocesserna vilket utesluter mindre byggaktörer och resulterar i livsmiljöer som inte är anpassade efter framtidens behov.

Lokalt inflytande ger arkitekturen liv

Vårt beteende gentemot vår gemensamma närmiljö, till exempel innergården eller ödehuset mitt i byn är beroende av olika faktorer. En investering i det gemensamma kräver engagemang och tålamod men effekten av att mobilisera över en gemensam angelägenhet kan skapa positiva synergier såsom ökad tillit och respekt människor emellan. Här kommer frågan om rättigheter och skyldigheter in men även faktorer rörande ägande och ansvar. Om förfogande och organisering kan definieras lokalt av och för de människor som brukar och behöver husen, har arkitekturen och den fysiska miljön möjlighet att facilitera processer som är mer flexibla och hållbara än ett fixerat program för en viss typ av brukare. Tyvärr har många inte råd med det som byggs idag vilket resulterar i att människor exkluderas från det som är så fundamentalt för en hållbar utveckling - tillgång och inflytande över den byggda miljön.

En arkitektur som transformeras är hållbar

Den process som skolan genomgår är intressant inte bara för Moskosel utan för hela

Linda och Goncalo, Moskosel Creative Lab.

tolkningen av hur vi brukar våra hus. Min framtidsbild "En byggnad för byn" visar på flexibiliteten och möjligheten att husera olika aktiviteter för olika intressenter, olika tider på dygnet. Skolan med sin robusta materialitet och variation av rumsligheter kan understödja olika typer av offentliga och privata aktiviteter. Matlagning, träning, tillverkning, rekreation och kollektivt skapande kommer bli vanligare i takt med att vi växlar ner. Vi behöver en värdefull sysselsättning som genererar mervärde som inte alltid är av ekonomiskt värde.

I framtiden kommer vi behöva byggnader och miljöer som likt skolan verkar för en variation och flexibilitet i användandet. Tillgången på verkstadslokaler och andra produktionsytor till ett rimligt pris kommer bli avgörande om vi ska kunna ställa om vår livsstil till ett mer hållbart sådant, detta hävdar också Pernilla Hagbert med andra i sin forskning. Det finns således en stor potential för mindre orter att utveckla hållbara modeller rörande inflytande och transformering av sin närmiljö.

En lokal början

Det är nu det börjar

Detta examensarbete påbörjades i februari 2020 och jag visste inte då hur målet såg ut. Jag såg inget hus, inga materialmöten, inga renderingar. Istället upptogs jag av stora globala frågor och utvecklingen i min födelsekommun Arvidsjaur. Det globala och det lokala. Jag tänkte på tomma hus som ingen använder, på dyra bostäder inne i staden, på skogen, den friska luften, på mig själv och på mitt yrkesval. Arkitekt.

Efter att ha genomgått denna utbildning och i synnerhet detta examensarbete har jag kommit till insikt att goda livsmiljöer inte behöver se ut på ett visst sätt. Arkitekturen får inte reduceras till en yta, vi måste fråga oss vad arkitekturen gör. Jag vill med mitt arbete vidga det synsättet och bredda förståelsen för vad arkitektur innebär, vad den består av, var den är producerad, av vad, för vem, av vem, vem förvaltar, vem äger, vem har tillträde och inflytande. Detta angreppssätt belyser också arkitektens roll.

Under slutet av mitt första år under min kandidatutbildning på Umeå Arkitekt högskola fick jag frågan från en engelsk professor varför jag vill bli arkitekt, "I want to improve people's everyday life" svarade jag. De orden stämmer än idag och det kommer alltid att vara en drivkraft för mig som arkitekt att kämpa för väl gestaltade livsmiljöer. Men vi måste börja ifrågasätta hur vi gestaltar och hur våra metoder ser ut.

Mina framtidsbilder visar på kraften i arkitekturen och dess bidrag till en hållbar utveckling när den utgår ifrån lokala förutsättningar. Dessa företeelser, hur människors sociala mobilisering påverkar den fysiska miljön och vilka synergieffekter det ger, har varit särskilt intressant och något som jag kommer fortsätta att utforska i min roll som arkitekt. Vidare vill jag facilitera processer där barn, ungdomar, vuxna och äldre tillåts diskutera, samtala och praktiskt utforska ämnet arkitektur. Arkitektur ska inte vara förbehållet några väl utvalda, den är till för alla. Därför är det relevant att förena arkitektur med sociala, ekologiska och kulturella faktorer för att klara kommande utmaningar. Att utgå från det lokala är en bra start.

Det börjar med oss.

Barnens arkitektur. Byggleken, Malmö.

Källor:

Allmännyttan, 2020. <https://www.allmannyttan.se/historia/historiska-epoker/> (Hämtad 2020-08-22)

Allmännyttan, 2020. <https://www.allmannyttan.se/historia/tidslinje/> (Hämtad 2020-08-22)

Andersson, Ola, 2012. Vykort från Utopia. Årsta: Dokument Press.

Architects Declare, 2020. <https://se.architectsdeclare.com/> (Hämtad 2020-08-15)

Björk, Kallstenius, Reppen, 2013. Så byggdes husen 1880-2000. Mölnlycke: AB Svensk Byggtjänst.

Björling, Nils mfl. 2019. Rurban Planning Talks. Dacapo, Mariestad.

Björling, Nils mfl. 2017. Rurban Planning Talks. Dacapo, Mariestad.

Bodin, Hidemark, Stintzing mfl. 2019. Arkitektens Handbok. Lund: Studentlitteratur AB

Crona, Kajsa, 2018. Att bygga billigt är dyrt. Göteborg: Chalmers University Press.

Granström, Elmerstad, 2016. Det som en gång var. Stockholm: Natur och Kultur.

Hagbert, Finnveden, Fuehrer mfl. 2018. Framtider bortom BNP-tillväxt - Slutrapport från forskningsprogrammet "Bortom BNP-tillväxt: Scenarier för hållbart samhällsbyggande". Stockholm: KTH Skolan för Arkitektur och Samhällsbyggnad.

Herlitz, Arén. 2017. Den första samhällsnivån. Gävle: Trycktrean.

Hållbarhetsforum, Lunds Universitet, 2020. <https://www.hallbarhet.lu.se/om-hallbarhetsforum/vad-ar-hallbarhet> (Hämtad 2020-09-01)

Jackson, Tim. 2009. Välfärd utan tillväxt, så skapar vi ett hållbart samhälle. Ordfront förlag, Stockholm.

Kvint, Annika, 2019. Så kan återbruk bli en affärsidé. Arkitektur. 2019 nr.5

Phineas Harper och Maria Smith. Föreläsning, De-growth, 2020. <https://www.arkitekt.se/phineas-harper-och-maria-smith/> (Hämtad 2020-05-20)

Landsbygdsnätverkets podd "Landet". 2019. <https://www.landsbygdsnatverket.se/pagang/nyheter/nyhetsarkiv/iderikalandsbygdsborforandrarhistorienomhursverigeblirrikt75.5.4d4abf9b16871aa85b521459.html> (Hämtad 2020-08-22)

Tidhom, Po. 2014. Norrland, essäer och reportage. Teg Publishing, Umeå.

Tidhom, Po. 2017. Läget i Landet. Teg Publishing, Umeå.

Raworth, Kate. 2012. A Safe and just space for humanity. Can we live within the doughnut. Oxfam Discussion Papers. Oxford: Oxfam

Stefan Svanström, SCB. 2015. <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2015/Urbanisering-fran-land-till-stad/> (Hämtad 2020-08-23)

GLAM INT Å VUÅDDA DU JER!*

**GLÖM INTE VAR DU KOMMER IFRÅN!*